

TROMS fylkeskommune
ROMSSA fylkkesuohkan

Máhttoservodat Romsa

Fylkkaplána 2008-2009

ealáhus logistihka gealbu ealáhus logistihka infrastrukturva realfága nuorra nissonat bie

Sisdoallu:

1	ÁLGGAHEAPMI	1
1.1	OVDASÁJNI	1
1.2	FYLKKASUOHKANA ROLLA, SEARVÁLAS BARGU JA OVTTASBARGOŠIEHTADUSAT	3
1.3	FYLKKADIKKI MEARRÁDUS	4
1.4	VIŠUVDNA	4
1.5	BAJIMUŠ ULBMILAT	5
1.6	ÁLBMOT- JA BARGOSTRUKTUVVRA NUPPÁSTUSAT	6
2	GUOVDDÁŠSTRATEGIIJA	8
3	VÁLDOFÁDDÁ 1: MÁHTTU	11
3.1	MÁHTTOREVIŠUVDNA	11
3.2	DJO-ÁDGIRUŠŠAN ROMSSAS	11
3.3	ALIT OAHPAHUS	12
3.4	GUVLLOLAŠ MÁHTTOOVDDIDEAMI EAVTTUT	12
3.5	JOATKKAOAHPAHUS	14
3.5.1	<i>Hástalusat bargomárkana ovdáneami dáfus</i>	15
4	VÁLDOFÁDDÁ 2: EALÁHUSOVDÁNEAPMI	18
4.1	DÁBÁLAŠ RÁPMAEAVTTUT JA VÁIKKUHANGASKAOAMIT EALÁHUSDOAIMMAID VÁRÁS	18
4.1.1	<i>Riikkalaš ruhtapolitihkka ja ealáhusdoaimmat Romssas</i>	18
4.1.2	<i>Riikkaidgaskasaš rápmaeavttut ja ovttasbargodoaimbajut</i>	19
4.1.3	<i>Dábálaš váikkuhangaskaoamit Romssa ealáhuseallima várás</i>	19
4.2	EANANDOALLU	21
4.3	GUOLÁSTUS JA MEARRADOALLU	22
4.3.1	<i>Guolleresursat</i>	23
4.3.2	<i>Guolástanfatnasat</i>	23
4.3.3	<i>Guolleindustriija</i>	23
4.3.4	<i>Guollebiebman</i>	23
4.4	LOTNOLAS/KULTURVUÐOT EALÁHUSAT	25
4.5	PETROLEUM	26
4.6	INDUSTRIIJA MUÐUI	28
4.7	BÁLVALUSADDI EALÁHUSAT	28
4.7.1	<i>Máhttointensiiva ealáhusat</i>	29
4.7.2	<i>Ođđárvalusat, fidnohutkan ja ođđahutkan</i>	29
4.8	MÁTKEEALÁHUS.....	30
5	VÁLDOFÁDDÁ 3: LOGISTIHKKA JA INFRASTRUKTUVRA	31
5.1	FIEVRRÁDUSINFRASTRUKTUVRA	31
5.1.1	<i>Davi fievrráduskorriduvrrat, bajimuš fievrrádusystema</i>	31
5.1.2	<i>Guvllolaš fievrrádusystema</i>	32
5.1.3	<i>Olbmuiddievrrádus</i>	32
5.1.4	<i>Fievrrádusplánema regionaliseren</i>	33
5.2	RIDDOBEARRÁIGEAHČČU	33
5.3	GOVDABÁDDI – BOAHTTEÁIGGI INFRASTRUKTUVRA	34
6	EALANÁVCCALAŠ OVDÁNEAPMI	35
6.1	AREÁLARESURSSAT JA BIOLOGALAŠ ŠLÁDDJIIVUOHTA	35
6.2	MARIIDNA RESURSSAT.....	36
6.3	BORASPIRET	36
6.4	DÁLKKÁDAT JA ENERGIJA	37
6.5	DOABBARAT JA NUOSKKIDEAPMI	37
7	KULTUVRA	38
7.1	SÁMI BEROŠTUMIT	40

7.2	KVENAT – RIIKKA UNNITLOHKOSAŠ ÁLB MOT	41
8	ALMMOLAŠ SUORGGI VUOĐDUDEADDJI EAVTTUT	42
8.1	SUOHKANAT	42
8.2	FYLKKASUOHKAN	43
8.3	STÁHTALAŠ BARGOJAIT	44
8.4	SPESIALISTADEARVVAŠVUOĐABÁLVALUS	45
8.5	SUODJALUSA MEARKKAŠUPMI GUVLLOLAŠ OVDÁNEAPMÁI ROMSSAS	45
8.6	BÁIKKÁLAŠ SERVODAGA OVDÁNEAPMI	46
	MIELDEČUOVUS 1: VUOĐDOÁVDNASIID VISOGOVVA.....	48
	MIELDEČUOVUS 2: DEATALAŠ FÁGABIRRASAT ROMSSA FYLKKAS.....	49
	MIELDEČUOVUS 3:DAVI MARITIIBMA KORRIDUVRA JA GUOVLLU DEAIVVADANBÁIKKIT	50

MÁHTTOSERVODAT ROMSA – Áigodaga 2008–2009 guhkiduvvon fylkkaplána

Almmuheaddji:

Romssa fylkkasuohkan, Plána- ja ealáhusetáhtta, 9296 Romsa
Telefovdna 77 78 80 00. Telefákssa 77 78 80 01.

Interneahtta: <http://www.tromsfylke.no>

Gráfalaš buvttadeapmi: Romssa fylkkasuohkan

Ovdasiidogovat: Maarit Markussen, Kaja Baardsen, Gunnar Davidsson, Rune Lejon, Erling
Svensen

Fylkkaplána leat prentejuvvon birasseasti báhpára ala.

1 Álggaheapmi

1.1 Ovdasátni

Fylkkaplána ráhkaduvvui suohkanlága ja plána- ja huksenlága vuodul. Fylkkaplánen galgá fylkkas heivehit oktii stáhta, fylkkasuohkana ja suohkana fysalaš-, ekonomalaš-, sosiála- ja kultuvrralaš doaimmaid váldosárgosiid. Fylkkaplána galgá:

- leat fylkkasuohkana doaimmaid vuodđu
- čájehit suohkanlaš- ja stáhtalaš plánemiid ja doaimmaid háltti fylkkas.

Plánenproseassas fylkkasuohkanis lea leamaš ovttasbargu guvllolaš stáhtaetáhtaiguin, Sámedikkiin, ealáhusdoaimmaid ovddasteddjiiguin ja eará soahppevaš organisašuvnnaiguin ja lágádusaiguin fylkkas. Vuoruhuvvon ovddimussii lea leamaš ovttasbargu Romssa suohkaniiguin.

Dasto "Guvllolaš nissongovat Romssas" (Regionale kvinnebilder i Troms) nammasaš prošeakta lea buktán ovddidanstrategiijaide oasáluša buot fylkka guovlluid almmolaš ja priváhta doaimmaid nissonolbmui. Strategiijat mat bohte ovdan dán barggu olis, lea váldojuvvon mielde fylkkaplána iešguđetlágan fáttáide¹.

"Romssa áigodaga 2008-2009 fylkkaplána" mearrida guovdilis hástalusaid vuodul fylkka ovdáneami strategiijaid ja ulbmiliid. Mánnga romsalaš ovttasbargái "Romssa guvllolaš ovddidanprográmma áigodahkii 2004-2007" ("Regionalt utviklingsprogram for Troms 2004-2007")² fertet dárkkistit 2007 čavčča, ja šaddá leat guovdileamos dokumeanta fylkkaplána čuovvoleapmái.

Fylkkaplána váldofáttát leat:

- máhttu
- ealáhusovddideapmi
- logistihkka ja infrastruktuur

Dát leat deatalaš suorggit guvllolaš ovddidanbarggu, dakkárat main maiddá suohkanat ja fylkkasuohkana earáge bargoguoimmit leat bures atnán ávvira. Guvllolaš ovddidanbargu ollá viidábut go duššefal dáidda fáttáide.

Sihke fylkkaplána váldofáttás ja guvllolaš ovddidanbarggu earáge guovdilis fáttáin leat deattuhuvvon hástalusat maidda mánnga oasálačča fertejit searvat čoavdit. Dakkár oktavuodáin dat leage deatalaš bargat searvágaid. Plána lea oaneheabbo ja čalmmusta dihto áššiid eambo go ovddeš plánat. Vuodđoávdnasiin lea visogovva mieldečuvvosis 1.

Fylkkaplánii leat hábmejuvvon čielga gáibádušat stáhtalaš sektorpolitihka guovddášeiseválddiid searvama ja guvllolaš heivehallamiid dáfus, mat šaddet leat mearrideaddji deatalaččat posiitiiva ovdáneapmái Romssas.

¹ Guvllolaš proseassačoahkkimiin leat hábmejuvvon raporttat ja čoahkkeraporta oktasaš strategiijaiguin, vrd. duogášnotáhta nr 3 "Regionale Kvinnebilder i Troms". (Guvllolaš nissongovat Romssas)

² Vrd. plána- ja huksenlága § 19-1. «Fylkkaplánas lea ulbmilat ja guhkesáigásaš čujuhusat dasa mo fylkka galgá ovdánit, ja das lea čohkis doaibmaplána mii čájeha stáhtalaš ja fylkkasuohkanlaš surggiid doaimmaid ja mo dat ulbmilat galget ollašuvvat».

Guhkiduvvon fylkkaplána

Plána- ja huksenlága §19-5 mielde lea fylkkasuohkan biddjon čadahit unnimus ovtta fylkkaplánadárkkisteami lassin váldodárkkisteapmái:

”Fylkkadiggi ferte uhcimusat juohke nuppi jagi árvoštallat plána eavttuid ja čadaheami, ja vejolaččat dahkat dárbbaslaš rievdadusaid”.

Fylkkadiggi mearridii geassemánu 12. b. 2006 čuovvovačča fylkkadiggemearrádusas 58/06:

”

1. Hálddašanođastusa álggahuvvon barggu dihte mii lea plánejuvvon biddjot johtui oddajagimánu 1. b. 2010 mearrida fylkkadiggi ahte áigodaga 2004-2007 fylkkaplána guhkiduvvo ja ovddiduvvo strategalaš plánavuodđun sihke 2008 ja 2009 ovddas, mat leat dat guokte mañimuš jagi ovdal go ođastus biddjo johtui..
2. Ráhkaduvvo fylkkaplánacealkámuš 2007 mii ovddiduvvo fylkkadikkis geassemánus 2007.”

Lea fylkkadiggemearrádusa duogážiin čadahuvvon plánaproseassa ráhkadan dihte fylkkaplánacealkámuša 2007. Fylkkadiggediedáhus dahká ovttas Romssa fylkka guhkiduvvon fylkkaplánain strategalaš plánavuodu áigodahkii 2008 ja 2009.

Guhkiduvvon fylkkaplána váldá vuodu ”Máhttoservodat Romsa – Áigodaga 2004-2007 fylkkaplána” čadaheamis ja ođastuhttimis. Eaktuduvvo ahte fylkkaplána bajimuš ulbmilat ja váldofáttát leat mielde plána guhkiduvvon áigodagas.

Ráhkadettiin fylkkadiggecealkámuša ja guhkiduvvon fylkkaplána ii čadahuvvo formálalaš gulaskuddan dahje guovddáš dohkkehanmeannudeapmi. Guhkiduvvon fylkkaplána sáddejuvvo oktan fylkkaplánacealkámušain ja fylkkadikki mearrádusain Birasgáhtten-departementii diehtun.

Romssa fylkkasuohkan
Miessemánu 24. b. 2007

Ronald Rindestu
fylkkasátnejodiheadji

1.2 Fylkkasuohkana rolla, searválas bargu ja ovttasbargošiehtadusat

Bargu sirdit doaimmaid ja fámu stáhta eiseválddis álbmotválljejuvvon guvllolaš dássái lea muhtun dain deataleamos politihkalaš áššiin Romssa fylkkarádis.

Fylkkadiggecealkámuš 2005:1 ”*Ráddet iežamet ovdáneami/Grep om egen utvikling*” giedahallui golggotmánus 2005. Cealkámuša váldoášši lei ahte Norgga demokratiija guovddášproseassaid ja fápmoguovdilastima fertešii jorgalit, ja ahte suohkanat ja álbmotválljejuvvon guvllolaš orgánat fertejit hálldašišgoahetit eanet doaimmaid ja mearrádusaid. Davvi-Norga sáhtta lasihit árvoháhkama, barggaheami ja nannet čálgu dan bokte ahte guovlluid ássit ja álbmotválljejuvvon orgánat ožžot stuorát ovddasvástádusa.

Juovlamánus 2006 bijai Ráđdehus ovdan Sd.dieđ. nr 12 (2006-2007) *Guvllolaš ovddamunni – Guvllolaš boahtteáigi*, mii bidjá rápmmaid joatkkaprosessii gos otnáš fylkkasuohkan ođđajagimánu 1.b. 2010 rájes galgá molsojuvvot ođđaset ja nannoset hálldašandássái mii galgá leat guovddáš aktevera guvllolaš ovdáneami dáfus. Ođđa guovllut galget nannejuvvot ja oažžut stuorát ovddasvástádusa stáhtas johtolaga, ealáhusovddideami, mariidna suorggi, eanandoalu, birasgáhttema, kultuvrra, oahpahusa ja dutkama ja regionála plánema ektui.

Oktan Fylkkaplánadieđahusain 2007 meannuduvvo dan ođđa guvllolaš dási geográfalaš juohkin sierra áššiin fylkkadikkis. Loahpalaš mearrádusa dán áššis galgá ođđa välljejuvvon fylkkadiggi dahkat 2007 čavčča, ovdal go Ráđdehus giedahallá evttohusa 2008 gida. Fylkkaráđdi háliida maid joatkit leat guovddáš eaktoláguideaddji Ráđdehussii guovlluid ásahan- ja odastanproseassas. Fylkkaráđdi háliida joatkit nannet barggu čohkket fámuid Davvi-Norggas.

Fylkkasuohkana rolla guvllolaš ovdáneami očcodeaddjin deattuhuvvo dál eambo go ovdal. Earret eará dáinna duogážiin fylkkaplána bajimuš ulbmil lea:

- Romssa fylka galgá ovdánit guvllolaš demokratiija nannemiin. Fylkkasuohkana oktiiveiveheadji ja guovlopolitihkalaš rolla galgá leat eambo oidnosis ja čielggas.

Fylkkadiggi atná sávahahttin ja heivvolažžan bargat ovttas earáiguin guvllolaš ovddidanbarggus. Aigeguovdilis mieldebargit leat ee. suohkanat, Sámediggi³, stáhtaetáhtat, DjO-birrasat (Dutkan- ja Oahpahusbirrasat), alit oahpahuslágádusat, ealáhusdoaimmat, bargodilleorganisašuvnnat ja earát. Mieldebargit leat mielde dán šiehtadusain main leat ekonomalaš ja máhtolašvuoda váikkuhangaskaoamit. Geat dat leat mielde šiehtadusain, sáhtta rievddaldit, ee. fáttáid ja oasálaččaid návccaid mielde. Fylkkasuohkana oasáluš dahje ”searveruhta” sorjá guvllolaš ovddidanprográmmas ja ekonomiiaplánas. Vuodđun dáidda plánadokumeanttaide ja ovttasbargošiehtadusaide leat fylkkaplána ulbmilat ja strategiiat, mat leat boahtán áigái ságastallamiid vuodul mieldebargiiguin ja dasto mearriduvvon fylkkadikkis. Fylkkadiggi lea nannen ahte fylkkaplána ja ekonomiiaplána leat bajimuš stivrendokumeanttat maidái ovttasbargošiehtadusabarguide.

³ Geahča kap 7.1 Ovttasbargošiehtadusa birra Sámedikkiin.

Ovddidanbargu dáhpáhuvvá Romssas riikkalaš ja *riikkaidgaskasaš* konteavsttas. Danne lea dárbu gulahallat oasálaččaignin ii duššefal riikkalaččat, muhto maiddá riikkarájiid rastá. Riikkaidgaskasaš doaimmat mat leat viiddis vuodus kultuvrras, oahpahas, dearvvašvuodas ja dutkamis jna. leat vuoitun ealáhusekonomalaš ovttasbargui. Fylkkasuohkanis leat dákko deatalaš doaimmat gaskkusteaddjin ja fierpmádathuksejeddjin. Fylkkasuohkana guovloovddideaddji rolla nannejeaddji strategiija ferte gustot maiddá riikkaid gaskka.

1.3 Fylkkadikki mearrádus

Guhkiduvvon fylkkaplána ovdanbuktojuvvui fylkkadiggái geassemánu 11. b. 2007.

Čuovvovaš mearrádus dahkkojuvvui:

Fylkkadiggi váldá ”Romssa guhkiduvvon fylkkaplána áigodahkii 2008-2009” diehtun.

1.4 Višuvdna

Romssa fylkkasuohkan dáhttu bargat aktiivvalaččat vai davveguovllut šaddet álbmogii geasuheadđi guovlun birassihkkarvuoda, ceavzilis ovdáneami ja báikkálaš resursahálddašeami vuodul.

Ovdáneapmi ferte dáhpáhuvvat ee. ovttasráđiid Nordlándda ja Finnmárkku fylkkasuohkaniiguin ja Sámedikkiin.

”Máhttoservodat Romsa”-prográmmaáigodagas leat davveguovllut ja daid ovdáneami čalmmusteapmi šaddan oassin riikkalaš arenas suorgin mii riikkalaččat vuoruhuvvo. Soria Moria-cealkámušas deattuhuvvojit davveguovllut Ráđđehusa deataleamos vuoruhansuorgin. Strategalaš njuolggadusat mat galget duohtan dahkat riikkalaš ángiruššama ovdanbuktojuvvojedje dallego Ráđđehus ovdanbuvttii ollislaš davveguovlostrategiija juovlamánus 2006 Romssas.

Romssa fylkkaráđdi lea olles prográmmaáigodaga bargan čuovvolit višuvnna ahte fylkkasuohkan galgá bargat aktiivvalaččat vai davveguovllut šaddet álbmogii geasuheadđi guovlun birassihkkarvuoda, ceavzilis ovdáneami ja báikkálaš resursahálddašeami vuodul. Dán barggu sisdoallu ja guovlu leat čilgejuvvon Fylkkadiggedieđáhusas 2006:2: Searvevuhta ja vejolašvuhta davvin!

Fylkkaráđi beales lea eaktun ahte ovdáneapmi ja čálgu davvin galget čalmmustuvvot. Mii háliidat davvi davveguovlopolitihka davvin. Riggodagat mat leat sihke siskkobealde ja olggobealde min riikkaoasi dagahit ahte mii dál oazžut stuorra fuomášumi maiddá olggobealde. Fylkkaráđdi dadjá danne: ”Vejolašvuodát mat leat davvin galget geavahuvvot searvevuodas vai ovddidit eallinnávccalaš servodagaid maid dovdomearka lea ođđahutkan ja boahtteáiggedoaiuva”. Go mii dihtomielalaččat vuoruhit birra, ceavzilvuoda, máhtu ja gealbbu galgat mii ovddidit ođđa ja geasuheadđi bargosajiid.

Vai joksat dan lea fylkkaráđdi davveguovlodieđáhusas välljen njeallje váldosuorggi. Golbma dain guorrasit ”Máhttoservodat Romsa” váldovuoruhemiide, ja njealját lea

fierpmádathuksejeaddji álbmogis-álbmogii-ovttasbargu davvin mii oažžu stuorát čalmmustemi danne go davveguovloáŋgiruššamis lea nana riikkaidgaskasaš oassi.

Eaktu lihkostuvvat guhkesáigásaš davveguovloáŋgiruššamiin lea ahte mii nákcet oččodit nuoraid sihke guovllu eanet urbána birrasiidda ja smávvaservodagaide.

Romssas leat dihtomielaččat válljen ahte davveguovlopolitihka ii galgga sisttisoallat buot, muhto galgá leat politihka daidda guovlluide maidda háliidit bidjat liige bijuid ja fuomášumi ja main dan dihte lea vejolašvuohta šaddat njunušin riikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat.

Buot davveguovlopolitihka davvin ferte geahččat ovttas regionaliseremiin ja álggahuvvon hálddašanođastusain. Romsa háliida gievrras ja čoahkis Davvi-Norgga, gosa guovddáš dásši sirdá fámu ja válddi, nu ahte mii boahhteáiggis oažžut nana gaskaoami čadahit guvllolaš davveguovlopolitihka.

1.5 Bajimuš ulbmilat

1. Ceavzilis ovdáneapmi

- Romssas galget buot doaimmat vuodđduvot ceavzilis ovdáneami vuodđo-jurdagii, mii sihkkarastá luondduriggodagaid seailuma ja bissuma boahttevaš buolvvaide.

2. Guvllolaš ovdáneapmi (ovdáneapmi man vuodđun lea guovlluid ássamat ja ealáhusovddideapmi)

- Romssa fylka galgá ovdánit go guvllolaš demokratiija nannejuvvo. Fylkkasuohkana oktiiheivehalli ja guovlopolitihkalaš rolla galgá boahit eambo oidnosii ja leat čielggas.
- Vai guvllolaš ássamiid ja eallinvugiid šláddjiivuohta seailu, de min oktasaš kulturárbi, sihke dárrolaš, sámi ja kvenalaš, biddjojuvot buot servodatsurggiid ovdáneami vuodđun. Kulturpolitihka ja álbmotdearvvašvuodabargu galgá leat mielde buorideamen álbmoga eallindási.
- Vai movttiidit ovddidit iežaset, šaddat iešbirgejeaddjin ja ovddasvástideaddji olmmožin, de mánáide ja nuoraide galget sihkkarastojuvvot vejolašvuođat searvat guvllolaš demokratiijii ja váikkuhit dasa.
- Romssa ássanminstara váldosárgosat galget bisuhuvvot go oppa guovddáš-struktuvra nannejuvvo ja eallingelbbolaš báikegottit movttiiduvvojit.
- Ovddádusguvllot, odđaháltásaš ja gilvonávccalaš ealáhuseallimii galget láchčojuvvot vejolašvuođat.
- Čalmmustuvvot galgá infrastruktuurii vai lea Romssa guovlluide ovdánuvuodđun:
 - Gilvonávccalaš oahpahus-, dutkan ja ovddidanbirrasat galget ovddiduvvot ain eambo.
 - Fievrrádusa ja telekommunikašuvvna infrastruktuurra galgá hálddašuvvot ja ovddiduvvot nu, ahte addá servodat- ja ealáhuseallimii vejolašvuođaid ovdánit ja beassat gávpemárkaniidda dásálagaid riikka guovdilis guovlluiguin.

3. Bálvalusdoaimmat

- Bisuhit ja ovddidit servodatbálvalusa ja buriid eallineavttuid fylkka buot osiid ássiide.

1.6 Álbmot- ja bargostruktuvrra nuppástusat

Olmmošlohku Romssas lea áigodagas 2002-2007 lassánan 1,6 %, dahje 151.673 olbmos 154.136 olbmui. Áigodagas lea olmmošlohku lassánan 2463 olbmui. Riikkaosis oppalohkái lea olmmošlohku veahá njiedan seamma áigodagas. Riikkadásis lassánii olmmošlohku seamma áigodagas 3,3 %.

Áigodagas leat vásihan garra guovddusteami, ja eanaš suohkaniin ja guovlluin fylkkas njiejai olmmošlohku. Seammás lea stuorebuš guovddážiin nugo Bearddus ja Háršttás lassánan olmmošlohku daid mañimuš vihtta jagi, muđui lea eará stuorebuš guovddážiin njiedjan olmmošlohku. Romssa suohkanis lea leamaš stuorra lassáneapmi⁴.

Mánja guovlosuohkana fertejit plánet olmmošlogu njiedjama vuodul. Dain guovlluin main ovdal sáhte buhttet nettofárremiid alla mánnáriegádusloguiguin, dain guovlluin dál nisson-olmmošváili, ahkečoahkádus ja nissonolbmuid gaskamearálaš vuollegis riegáduslohku leat bealit mat dahket dan veadjemeahttumin. Otnáš unna mánáidloguid geažil guovlosuohkanat eai gierdda ollu nettofárremiid, ovdalgo álbmotlohku jorrá negatiivii. Mii čujuhit fylkkaplána vuodđoávdnasiidda⁵, mat čilgejit demográfalaš ovdáneami, ja das maiddá guvllolaš dilálašvuodaid, ahkeerohusaid ja sohkaealčoahkádusa jna.

Tabealla 1 čájeha ulbmilstivrejuvvon ovdaárvoštallama⁶ man vuodđun lea analysa maid analysaneavvu PANDA lea dahkan. Dán árvoštallama mielde eanaš guovlluin ain njiedjá olmmošlohku. Árvoštallojuvvo ahte Romssa suohkanis ain stuorra olmmošlohku maiddá čuovvovaš áigodagas, vaikko ii seamma meriiguin go 1990-logus. Deattuhuvvo ahte lea viehka eahpesihkkar ahte dat vuordámušat ollašuvvojit ja ahte dan vuodustus doallá deaivása⁷.

Vásáhusat čájehit ahte bargomárkana dilálašvuodát váikkuhit dasa mo olbmot fárrejit riikka siskkobealde. Go leat allakonjunktuvrra áiggit, de lassána daid olbmuid lohku guđet fárrejit riikka guovddáš guovlluide, go dárbu olbmuid bargonávccaide stuorra. Bargguhisvuolta lea njiedjan daid mañimuš jagiid, ja lea historjjálaččat vuolledásis. Bargonávccat leat vátnásat buot riikka guovlluin eanaš ealáhusain. Vátnivuolta boahtá bistit álbmoga ahkestruktuvrra geažil mii čájeha ahte dat oassi álbmogis mii lea bargoagis njiedjá. Dássáži ii leat bargomárkana dilálašvuolta váikkuhan dasa ahte olbmot fárrejit fylkkas eret.

⁴ Romssa suohkanis leat, nuorra álbmoga ja alla nissonolmmoščoahkádusa geažil, leamaš alla riegáduslogut 1990-logus ja ovddasguvlui. Lea maiddá leamaš čielga nettoisafárren suohkani áigodagas, muhto dákkko leat leamaš stuorát erohusat jagis jahkái.

⁵ Vrd. raporta Norut NIBR Finnmark 2006:8 ”Tromskommunenene – indikatorer for omstillingsutfordringer”.

⁶ Prognosa lea vuodđuduvvon ulbmilstivrejuvvon ovdaárvoštallamii. Gaskamearálaš nettofárrenlogut daid 4 mañimuš jagiid leat biddjon vuodđun ovdaárvoštallamii. Dáin fárrenloguin leat fárremat olgoriikii mielde. Dás lea álbmotovdáneapmi boadus nettofárremis ja riegádus- jápminovdáneamis.

⁷ Ovdaárvoštallan lea vuodđuduvvon historjjálaš loguide e.e. riegádeamis, jápmimis, fárremis ja sisafárremis.

Tabella 1: Álbmotvdáneapmi 2002-2007 ja prognosa 2010⁸

	Nuppástus 2002 -2007	Prognosa 2007 - 2010	Jahkásaš %		Olmmoš- lohku 2007	Prognosa 2010
			nuppástus 2002 - 2007	nuppástus 2007 - 2010		
Davvi-Romsa	-236	-65	-0,3 %	-0,1 %	16 346	16 281
Romsa	3968	1775	1,3 %	0,9 %	64 492	66 267
Báhccavuotna ja Gálsa	-193	-247	-0,5 %	-1,0 %	7 913	7 666
Gaska-Romsa	-589	-829	-0,4 %	-0,9 %	29 627	28 798
Lulli-Romsa	-487	-390	-0,3 %	-0,4 %	35 758	35 368
Supmi olles fylka	2463	244	0,3 %	0,1 %	154 136	154 380
Norga	157068	67198	0,7 %	0,5 %	4 681 134	4 748 332
Eará guovloguovddášsuohkanat						
Ráisa	-40	24	-0,2 %	0,2 %	4 699	4 723
Leaŋgáviika	-53	-63	-0,1 %	-0,2 %	11 027	10 964
Málatvuopmi	-266	-395	-0,8 %	-2,0 %	6 590	6 195
Siellatgielda	-71	-22	-0,6 %	-0,3 %	2 232	2 210
Hárštá	169	-16	0,1 %	0,0 %	23 261	23 245
Skiervá	-48	6	-0,3 %	0,1 %	2 966	2 972
Beardu	121	-205	0,6 %	-1,7 %	3 920	3 715

Gáldu: PANDA

Áigodagas 2000-2005 lassánii bargguiduhttinlohku 0,5 % Romssas.

Bargguiduhttinlassáneapmi lea gávpogiin, ja ovttas ealáhusstruktuvrra rievdadusaiguin addá dát stuorát guovddusteami bargosajiid ja bargoahkásaš álbmoga ektui siskkáldasat fylkkas. Njiedjan vuoddoealáhusas ja industrijasuorggis váikkuha erenoamážit boaittoealguovlluide, seammásgo Romssa suohkanis ja stuorámus gávpogiin lea leamaš lassáneapmi eará ealáhusain, erenoamážit almmolaš suorggis ja KIFT⁹-suorggis. Erenoamážit guoská dát Romssa suohkanii ja dan lagašbirrasii, gos áigodagas lassánii bargguiduhttin 1.397 (3,7 %), mii lea eanet go gaskamearálaččat riikkas. Áigodagas 2000-2005 lassánii bargguiduhttin Hárštás 2,0 % (178) ja Leaŋgáviikkas 1,0 % (30).

Muđui fylkka eará guovlluin lea seamma áigodagas njiedjan bargguiduhttin oktiibuot 1000 olbmuin. Guovllu¹⁰ dásis lea bargguiduhttin njiedjan 1,9 % (-313) Lulli-Romssas, 1,8 % (-117) Davvi-Romssas ja 4,3 % (-599) Gaska-Romssas. Báhccavuonas ja Gálssas njiejai oktiibuot 4,0 % (-135) áigodagas. Bargguiduhttin ealáhusaid mielde lea máinnašuvvon váldofáttá 2 vuolde – Ealáhusovdáneapmi.

Dasto lea registrerejuvnon ahte riegádusrate njiejai dán jahkelogeža álgogeahčen, muhto riegádusrate lassánii áigodagas 2003-2006 ja lea fylkkadásis stuorámus lassáneapmi riikkas. Riegádusrate lei jagis 2006 1,96 Romssas, 1,90 ektui riikkalaččat. Jus dát lassáneapmi joatkašuvvá, de boahá dat váikkuhit nannoset álbmotvdáneapmái go ovdaárvoštallamat čájehit.

⁸ Logut odđajagimánu 1.b. buot jagiid. Guovlojuohkin guvllolašrádiiovttasbarggu 1.1.2007 mielde. Dát guoská maiddái 2002-loguide, gos siskkit Lulli-Romssa suohkanat lea juhkkovuvvon odđa guvllolašjuohkimiid mielde. Báhccavuotna ja Gálsa leat sirrejuvnon eret Romssa suohkanis dán govahallamis.

⁹ KIFT: Kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting.

¹⁰ Guovlojuohku odđajagimánu 1. b. 2007 guovlorádiiovttasbarggu mielde

2 Guovddášstrategiija

Ássanovdáneami bajimus ulbmilcealkámuš vuolga das ahte goappašat bealit, namalassii guovddáš ja biraseatnamat, dárbbášit nubbi nuppi.

- Romssa ássanminstara váldosárgosat galget bisuhuvvot dainna lágiin ahte oppa guovddášstruktuvra nanusmahttojuvvo ja guovlluide huksejuvvojit eallinnávccalaš báikegottit.

Guovddášstrategiija lea bargoreaidu mainna bisuhit lávdaduvvon ássamiid. Strategiija jurdda lea ahte go huksejuvvojit virkos guovddážat, de bargomárkana ja máhttosuorggálaš bálvalusaid ovddideaddji barggut addet guovlluin buoret válljenvejolašvuodaid go maid miige eanjkilsuohkaniid sáhtá addit. Dát galgá fylkii eambo geasuhit olbmuid fárret, ja seammás guovddážat galget doaibmat duoddin guovlluide ja fylkii, vai olbmot eai fárreret.

Guovddášstrategiija vuolggabáikin lea dáhttu guovdduštít (sentraliseret), muhto dan strategiija fertet geahčadit vuohkin mainna guovllut sáhttet bihtit hástalusaiuin mat čuožžilit ee. go bohtet eanet guovttekarriearat bearrašat ja álbmogis lea buoret oahppodási, go gáibiduvvojit stuorit fidnobirrasat mánggalágan doaimmain, ja buoret bálvalusfálaldagat ja friddjaáigefálaldagat jna. Guovddážiin bálvalit maiddái birasguovlluid olbmuid ja ealáhusdoaimmaid, ja guovddážat sorjájit birasguovlluid eallinnávccalaš servodagain.

- Suohkanguovddážat doibmet guovddášstruktuvrra vuoddoávnasin. Dain álbmot galgá beassat atnit ávkki bálvalusain mat gokčet sin beaivválaš dárbbuid.
- Guovddášstrategiija mielddisbuktá suorggáiduvvan álššaid dakkár doaimmaide maid guovddáš galgá doaimmahit dásis mielde. Fálaldagat maid ollu olbmot dávjá geavahit, berrejit biddjojuvvo geavaheddjiid lahka. Fálaldagat mat leat eambo máhttosuorggálaččat, biddjojuvvojit alit dásiide.
- Guovddášdásit juohkásit ná:
 - Romsa – dási 1.
 - Hárstá ja Finnsnes – dási 2.
 - Stuorragieddi, Beardu ja Vuotnasiida – dási 3.
 - Skiervá maritiibma doaimmaid guovddážiin – dási 3.
 - Setermoen suodjalusa doaimmaid guovddážiin – dási 3.
 - Suohkanguovddážat muđui – dási 4.
 - Báikkálaš guovddážat – dási 5.
- Guhtege dási 1, 2 ja 3 rájuštuvvon guovddáš galgá sáhttit addit fálaldagaid oahpahas, johtalus, dearvvašvuodas, kultuvrras, ealáhusovttasbarggus ja priváhta bálvalusaid, jos juo eará suohkanguovddážiin eai leačča dihto ovddut fálaldatbáikin. Dakkár doaimmaiduvvanvuohki ferte leat njuovžil vai fálaldagat álo mannet rattát álbmoga dárbbuide.
- Ođđa almmolaš guvllolaš doaimmaid ásaheapmi galgá ovddimusat geavvat guovddážiin mat leat dásis 1, 2 ja 3, main eai leat eará guovddážat erenoamáš ovdduiguin. Maiddái fálaldagaid bisuheami dáfus addojuvvo dáidda guovddážiidda ovdamunni, nugo bargo-ulbmálaš guovddážiidda maid.
- Dohkkehuvovn guovddášstruktuvra ii galgga headuštít fylkka eará báikkiid lunddolaš ovdáneami.

Romssa guovddášstrategiija lea hábmejuvvon duodaštusa vuodul mii čájeha ahte guđege dási guovddážiis leat sierralágan doaimmat, ja ahte guovddáža birasguovllut molsašuvvet dan doaimmaid ja fálddagaid mielde. Dovddiidus ahte guovddážit leat guhtege sierra dásis, mearkkaša ahte doaimmadeaddu ferte leat bálvalusšlájá ektui, nu ahte muhtun dáhpáhusain fálddat lunddolaččat gullá fylkkaguovddáži Romsii dahje omd. dan golmma guovddáži Romsii, Hárštái ja Finnsnesii. Go bálvalusfálddagat áhahuvvojit, maid olbmot dávjá dahje ollugat geavahit, de unnit guovddážiid sadi nanusmuvvá, go mátkkiid guhkkodagat dalle váldojuvvojit eambo vuhtii. Bargosajit ja skuvlafálddagat gitta joatkkaskuvlla dássái berrejit áinnas leat beaivválaš máhcejohtima oládagas. Dakkár bálvalusat maid olbmot dárbašit beaivválaččat, berrejit leat fáldamassii juohke suohkanis.

Guđege guovddáža ja guovllu iešvuodain ja ovdánanvejolašvuodain maid lea deaddu go árvvoštallojuvvo makkár doaimmat galget leat guđege báikkis dahje áhahuvvot guđege báikái. Muhtun doaimmaide sáhttet dasto leat erenoamáš báikkálaš dahje guvllolaš ovdamunit maid geažil maidái earáge suohkanguovddážit ja unnibuš guovddážit árvvoštallojuvvojit doaimbábáikin. Sámi kultur- ja giellaguovddážit leat dakkár ovdamearkkat. Romssa fylkkasuohkana reiddut guovddášstrategiiji leat mealgadii čatnasit báikkiide maid lágádušat ja bargosajit biddjojuvvojit.

Johtinfálddagat, infrastruktuorra ja almmolaš fievruid hámis, eaktudit álbmoga vejolašvuodaid ávkkástallat fálddagaiguin guđege dási guovddážiis. Go almmolaš bálvalusfálddagat šaddet deattu vuollái, ja go muhtun surggiin vel heaittihuvvojit fálddagat, de dan dilis gáibiduvvo buresdoaimbi johtalus, go muđuihan olbmot muhtun dilálašvuodain fertejit ohat fálddagaid guhkebuččas.

Olbmuid vejolašvuoda buorebut olahit fálddagaid lea vejolaš mángga earáge láhkai go duššefal árbevirolaš fievráduščovdosiid bokte. Lávdaduvvon oahpahusfálddagat ja odđa fierpmádagaid huksen sáhttet leat mielde dahkamin guovlluid main leat unnibuš mearis fálddagat, stuorit munis sáhttet atnit ávkki dan fálddagas mii lea guovddášstruktuorra alit dásiid guovddážiin, vrd. maidái váldofáttáin 1 – Máhttu. Govdabátti (bredbánd) ja eará telekommunikašuvvna huksen lea maid vuoddoášši dakkár strategiijas mas áigumuš lea buoridit geavahahttivuoda ja guvllolaš integrašuvvna, geahča váldofáttá 3 – Logistihka ja infrastruktuorra.

- Suohkanat barget nu mo gávnnahit ulbmálažžan, guovlorádit ovttasráđiid ja earalágange ovttasdoaimbamiin. (Vrd. maid kap. 8). Ovttasbargu ealáhusdoaimmaiguin berrešii leat guvllolaš struktuvraid vuodul mat sohpet ealáhuseallimii.
- Ovttasbargu lea ávkkálaš ja dárbu fylkkarájiid rastá, erenoamážit Lulli-Romssas/Davvi-Nordlánddas.
- Guovloguovddážit Sturragieddi, Beardu ja Vuotnasiida leat ovdánan positiivvalaččat, ja dan ovdáneami lea dárbbu joatkit ja buoridit. Dárbu lea ulbmádit ovddidit Finnsnesa gávppogin, ja Setermoena ja Skiervvá čoahkkebáikin ja riddogávppogin Romssas.
- Johtalusa infrastruktuorra, almmolaš kommunikašuvvnat ja govdaáddi leat eavttut dasa man muddui guovddášstrategiija sáhtta doaimmat áigumuša mielde. Deatalaš galgá leat dat, maid lea vejolaš dahkat buoridan dihte fylkka buot olbmuid vejolašvuodaid beassat guovddášstruktuorra alitdássásaš guovddážiidda, ja erenoamážit Romsii.

Romssa rolla ii siskkil duššefal lagamus suohkaniid; Romsa lea maid fylkka- ja riikkaoasseguovddáš, ja muhtun surggiin gávpogis lea riikkalaš ja riikkaidgaskasaš deaddu. Stuorra-gávpotdieđáhusas ¹¹ Romssa rájuštuvvo gávpogin mii gullá Norgga guđa stuorimusa jovkui. Romssa-gávpogis lea guvllolaš árvobuvttadeaddji ovddasmanni rolla davvin. Vai almmolaš ulbmádeapmi lágádusaide, doaibmiide ja fitnodagaide Romssas váikkuhivččii ain buorebut, de fertejit dát servodatoasit ovttasbargguineaset váldet badjelasaset sierra ovddasvástádussan čatnat oktavuodaid ovddidan- ja máhttobirrasii mii muđui lea fylkkas ja riikkaoasis.

Sihke Hárštá ja Finnsnes leat guovddášdásis 2. Háršttás leat dattetge eanemus bálvalusdoaimmat dan sturrodaga geažil, ee. dihto riikkaoassedoaimmat. Hárštái Nordlándda lagaš-suohkanat leat lunddolaš oládagat mángga ášši dáfus. Jos Skániid ja Dieldda suohkanat biddjojuvvojit oktii, de ee. Háršttá suohkana guovddášdoaimmat dán guovllus gáibidit ahte dat odđa suohkan šaddá Romsii oassin.

Riikkalaš dási oasáluš

- Báikádanmearrádus ferte heivet guovddášstrategiijii, vrd. muđui kap 8.
- Stáhta stuorragávpotpolitihkas strategiija ferte leat dáhttu bidjat heinvolaš odđa riikkalaš davveguovlodoaimmaid Romsii.

¹¹ St dieđáhus nr 31 (2002-2003) *Storbymeldingen – Om utvikling av storbypolitikk.*

3 Váldofáddá 1: Máhttu

3.1 Máhttorevišuvdna

”Máhttoservodat Romsa” dovddaha boahtteáigásaš áigumuša, ja seammás dat bures govvida otnáš fylkka. Olbmo máhttu šaddá eambo ja eambo guovdilis servodat-ekonomalaš šaddadanfaktorin, ja seammás máhttoservodaga ovdáneapmi buktá odđa hástalusaid gilvaleami dáfus. Garra gáibádusat leat olbmui, ahte galgá jurddašit hutkájit ja leat njuovžil heivehallat iežas dakkár duhtodahkii mii čađat molsašuddá. Máhttovuoimmálaš ealáhusdoaimmaid jeavddalaš šaddu addá stuorra ovdamuniid gilvvus daidda guovlluide mat nagadit bissut oalgálagaid dáinna ovdánemiin.

Fylkkaplána bajimuš ulbmil máhttu dáfus, lea sánálassii ná:

- Gilvovuoimmálaš oahpahuš-, dutkan- ja ovddidanbirrasat galget ovddiduvvot ain eambo.

Romssa fylka, man deaddobáiki lea Romssa-gávpot, lea 30-jahkásaš ulbmálaš bargguin olahan oahpahusdássái mii lea buohtalagaid oahpahusdásiid muđui riikkas, ja fylkkas leat dadjat juo dievas oahpahuš- ja DjO-fálaldagat almmolaš sektora dárbbuid ektui. Dutkanbiras mii lea huksejuvvon Romssa-gávpogis, lea dahkan gávpoga riikkalaš deaddobáikin eatnanbuolalaš ja davviguvllolaš diliid dutkamis ja hálddašeamis, ja Barents-guovllu áššiin. Romssa dutkandoaimmas leat mánnga fáddálaš čalmmusteami. Moadde váldosuorggi maid berret namahit: Medisiidna, guolástusdutkan ja mearradutkan, dihtor- ja telegulahallan, guhkálmas satelihtamihtideamit ja gomuvuohta- ja áibmodutkan, eanandoallu ja luonddu-doallu, servodatfágat ja humaniora, ja dasto vel davvinorgalaš ja sámi dutkan ja álgoálbmotdutkan. Dáid ovdamuniid lea dárbu bisuhit, ja hástalus lea rahčamušaid dahkat eambo ealáhusdidolažžan.

3.2 DjO-áŋgiruššan Romssas

Davvi-Norggas oppalaš DjO-searvammat leat viehka ollu unnit go riikkas gaskamearálaččat. Romssa dáfus sivva lea dasa viehka muddui ahte DjO ealáhusaide searvanoassi lea unni. DjO-barggut gáibidit stuorra resurssaid. Davvinorgalaš ealáhuseallimis leat mánnga unna ja gaskasturrosaš fitnodaga (SMB) mat árbevirolaččat unnán ruhtadit ja čađahit dutkama. Dát dilli, ja go fitnodagaid ja máhttolágádusaid gaskasaš fierpmádat ja arenat eai leat ráhkaduvvon, de dat váikkuha dasa ahte davvinorgalaš ealáhuseallin ja DjO-birrasat masset deatalaš ovdánan- ja šaddanvejolašvuodaid.

Dušše 2,5 % oassi DjO-doaimmas norgalaš fitnodagain¹² lea Davvi-Norggas. Norgga DjO-searvan lea riikkalaččat bealistis oppa ollu vulobealde OECD gaskameari. Odđastemiid ja hutkamiid rápmaveavttut leat davvinorgalaš fitnodagaide ja DjO-lágádusaide ollu heajut go Davvi-Ruotas ja Davvi-Suomas. Duoidda guovlluide fievrriiduvvojit jahkásaččat milliárdasaš sumit EO strukturfoandda olis, ja lassin boahtá riikkalaš searvan dán guovllus.

¹² Logut 1.1.2005. Gáldu: NIFU; STEP, SSB/DjO-statistihkka

Dávjá leat guhkes gaskkat davvinorgalaš fitnodagaid ja dutkan- ja ovddidanlágádusaid gaska sihke mátkkiid ja jurdagiid dáfus. Jos galgat lihkostuvvat ovddidit guovlluid, de lea dárbu fylkka buot osiin oažžut áigái goallostemiid máhttofáluheddjiid, váikkuhangaskaomiid, ealáhusaid ja hálldahusásahusaid gaska. Guovlluid ovddideami olis máhttohuksen lea máhtto-birrasiid ja báikkálaš/guvllolaš oasálaččaid dárbbuid, jurdagiid, prošeavttaid ja rahčamušaid *ovttamielalašvuodain*. Go dát lea ortnegis, ja vel vára váldojuvvon dain ovdamuniin maid luonddu addin erenoamáš rápmaevttut leat, de lea deatalaš joatkit buriid ja ollislaš strategiijaid ovddideami Romssa fylkkas boahttevaš DjO-searvama várás. Davvinorgalaš ealáhus-eallima boahtteáigi sorjá eambo ja eambo olbmuid máhtus.

3.3 Alit oahpahus

Dutkan mii lea Romssa universitehtas ja fylkka allaskuvllain, ferte leat doaimmaid várás ja vuhtii váldit guvllolaš dárbbuid. Lágádusat galget guovllus buoridit máhttoovddideami ja leat mielde ovddideamen hutkandoaimmaid lagaš fitnodagain. Romssa universitehta ja Romssa ealáhusdoaimmaid ovtasbargu lea omd. dorjon máŋgga fitnodaga ásaheami ja ovdáneami. Deatalaš lea ahte Romssa universitehtas ja allaskuvllain leat dakkár rápmaevttut mat dahket vejolažžan dahkat ovddidanbargguid, dakkáriid main riikkaoassi álo váldojuvvo vuhtii. Romssa universitehta vuodđodutkange lea deatalaš riikkaoasi guhkesáigásaš strategiijas, mas davvinorgalaš ealáhuseallin galgá ovddiduvvot odđááigásaš máhttodoaibman. Dutkan lea odđa máhttohuksena vuodđu, ja maiddái alladásat oahpahussiige vuodđu.

Deatalaš lea eambo bargat reálafágaid ja teknologalaš oahpahusa fylkka ásaheami go alit oahpahus galgá leat deatalaš gilvvu dihte ja viidábut ovdáneapmái Davvi-Norgga ealáhus- ja servodateallimis man vuodđun leat viiddát geavahit odđááigásaš teknologijja. Dutkiidoahppu lea strategalaččat deatalaš Romssa máhttoservodagas. Sihke universitehta- ja allaskuvlasystemas ja bargoeallimis muđui lassánit dárbbut oahppan dutkiide, erenoamážit sidjiide geain lea oahppu reálafágain ja teknologalaš fágain.

Servodat nuppástuvvá johtilit ja cieggan duohtavuodát hástaluvvojit dávjjibut ja dávjjibut. Dárbu lea deavdit odđa fálaldagaid dan botta, ja eallinguhkosaš oahpahallan lea bohtán doaban. Dat gáibida searaid máŋgga ja buoret lassi- ja joatkkaohppofálaldagaide, lávdaduvvon oahppoortnegiidda, báikkálaš girjerájuid oahpahallanbáikin ja odđa guhkálmas oahpahusa vugiide. Dat oktavuodát mat dahkkojuvvojit sierranas dásiid gaska, sáhttet juo iešalddiset šaddat resursan ja guovdilis oassin šaldái mii huksejuvvo sierranas DjO-birrasiid, ealáhusdoaimmaid ja oahpahuslágádusaid gaska. Nu lea sihke fylkkarájiid siskkobealde ja daid rastá.

3.4 Guvllolaš máhttoovddideami eavttut

Romssa universitehtas lea ovtas fylkka allaskuvllaiguin, Romssa dutkangárdimiin ja riikka-oasi dutkan- ja ovddidanbirrasiiguin muđui deatalaš rolla go barget dárbbalaš arenaid huksemis, main galget leat guvllolaš máhtu ovddidit. Deatalaš lea ahte DjO-lágádusat ovddidit buriid gulahallanfierpmádagaid ovtasrádiid báikkálaš ja guvllolaš fitnodatfierpmádagaiguin, máhttofierpmádagaiguin ja dakkár ovddidanbirrasiiguin¹³ go oahppoguovddážat, ealáhugárdit, OPUS Troms, Midt I Norden (MIN), SND ja suohkanlaš doaibmabidjo-ásahusaiguin.

¹³ Vrd visogova mii lea fylkkaplána mieldečuvvosis 2. Visogovva čájeha dáláš birrasiid mat leat ovddidanguovddážiid/-servviid, lohanguovddážiid, ealáhugárdiid jna siskkobealde.

Máhttodoarju infrastruktuurra ovddideamis fylkkasuohkan galgá veahkehit oasálaččaid guvllolaš máhttočohkkedeaddji deaivvadanbáikkiin gávnadit, ja váikkuhit dasa ahte dakkár máhttoovddideaddji struktuvrrat áshuvvojit maid olbmot atnet soahppevažžan.

Vai guvllolaš oassi árvohukseamis stuorru, de Romssas DjO-áŋgiruššamiin fertejit šaddat eanet ekonomaš bohtosat. Nu lea sihke vuodđodutkamis ja ulbmálaš dutkamis. Ođđalágan barggut DjO olis eai geavahuvvo doarvái bures vuodđun ealáhusovddideapmái. Ealáhuseallima dárbut fertet dárkkistahttit, biddjot oidnosii ja válđojuvvot vuhtii eambbo go odne dahkkojuvvo.

Fertet láchčit dili hukset ja nannet oahpahusa ja DjO-doaimmaid mat leat čatnon petroleumdoaimmaide davvin, ja ovddidit ja vuoruhit birasteknologiija, bearráigeahččama ja doabbargiedahallama.

Máilmmis mearrabiepmuid maŋŋái lassána jearru, ja ođđa suorggit nugo omd. bioteknologiija ja ođđa šlájaid biebman ovdána dađistaga. Go olbmot čalmmustit kvalitehta ja vejolašvuoda guorrat borramušgálvvuid buvttadanbáikái, de čuožžilit ođđa máhttogáibádušat. Eanandollui báikkálaš dutkan ja máhttoovddideami sáhtá gánnáhit ja buoridit olbmuid álgima eanandollui. Riikkaosis lea árbevirolaččat leamaš varasávdnasiid skáhppojeaddji ealáhusdoaimmat, main lea leamaš unnán ávnnasmuohkadeapmi ja unnán siskkáldas oktavuodát.

Vai birgejit gilvvus olggobealde berošteddjiiguin, de lea deatalaš ahte guovlluid oasálaččat doaladit iežaset čoahkis duohtan dahkama dihte riikkaosis ovdánavjolašvuodaid. Dat gáibida sis čehppodaga ja dáhtu doaimmahit viiddis ovttasbarggu, ahte oasálaččain ja joavkkuin lea bargoguoibmevuohka ja guvllolaš bargujuohku. Dákko lea deatalaš addit ja oazžut – guđege báikki ja birra báikkálaš ovdamunit ja ovdánavjolašvuodát fertejit adnojuvvot árvvus ja leat dohkkehuvvon.

Ulbmilsuorggit

- DjO-rahčamušat riikkaosis fertejit válđojuvvot ovdan riikka bajimuš dásis.
- Ođđa bargosajiid ovddideapmi máhttointensiiva ealáhusaid siskkobealde, ferte buoriduvvot.
- Dan badjeli lea dárbu bargat, ahte davvinorgalaš ealáhuseallimis váldet eambbo atnui dutkamiid go odne. Ealáhusdoaimmaid máhttoáigumušat ja DjO-searvan ferte buoriduvvot.
- Riikkaosis fertejit šaddat stuorit ekonomalaš bohtosat DjO-barggus.
- Ealáhusdoaimmaid, máhttolágádušaid ja almmolaš eiseválddiid ovttasbargu ferte buoránit guđege dásis vai guovllu máhttoresurssat šaddet ealáhuslaččat ávkin.
- Fylkka DjO-lágádušat fertejit ovddidit iežaset máhttogaskkusteami ja viiddidit oktavuodaid olggobeallái.
- Viiddidit ovttasbarggu ránnjáfylkkaid DjO-birrasiiguin.
- Nannoseabbo čatnasat fertejit leat reálamáhtu ja formála máhtu gaskka.
- Dárbu lea nannet ja ollásmahttit allaskuvllaid ja guvllolaš DjO-birrasiid.
- Fylkka lávdaduvvon oahppofálaldagat fertejit buoriduvvot ain eambbo.
- Reálafágalaš ja teknologalaš oahpahus Romssa universtitehtas ja fylkka allaskuvllain ferte nannejuvvot.

Riikkalaš dási oasálušat

- Vai potenciála boadášii atnui ee. ođđa biebmanšlájaid ja mariidna bioteknologiija olis, de lea dárbu ahte stáhta searvá ovddidan- ja álggahandásis nana ruhtademiin DjO-doaimmaide ja eará doaimmaide, main Davvi-Norggas leat erenoamáš luonddu addin lihko-stuvvanovdamunit.
- Dutkanbarggut fertejit nannejuvvot nu ahte Norga boahktevaš vidajahkásaš áigodagas beassá bálddalagaid OECD-riikkaid gaskadásiin mihtiduvvon BNP-oasi dáfus. Riikka-oasis DjO-barggut fertejit boahtit riikkalaš dássái.
- Stáhta ferte doallat iežas geatnegasvuodaid vuoddojuolludemiid dáfus ja lágádusaid infrastruktuurra ektui.
- Guvllolaš dássi ferte eambo beassat hálldašit badjel váikkuhangaskaomiin. Dutkanruđat fertejit regionaliserejuvvot, ja Norgga dutkanráđdi ferte organiserejuvvot nu ahte lea vejolaš sirdit váikkuhanválddi guovlluide.
- Deatalaš lea bidjat deattu vuodđodutkamii mii lea Romssa universitehtas, vai lea vuodđun geahččalemiide, kritihkalaš iskkademiide ja hutkamiidda.
- Oasáluštit ruđaiguin rekruterenbargguide, nannet ja ovddidit reálafágalaš oahpahusa mas lea vuodđun riikkaoasi dáláš ja boahktevaš dárbbuide makkár máhttui dal gáibiduvvo.
- Válmmastit lea dárbu ovttasbarganstruktuuraid main lea deaddu oktavuoha DjO-ealáhusovddideapmái.
- Fylkkasuohkanis fertejit dahkat álgaga ovttas Romssa universitehtain ja NHOin, vai universitehtii ja Dutkangárdimii ásahuvvošii riikkalaš Gründersenter mii deattuha hutkama ja dutkama. Guovddáš galgá movttiidahttit ja álššaiduhttit ealáhusdoibmii ja dutkanbohtosiid gávpáiduhttimii.

3.5 Joatkkaoahpahus

Romssas galgá leat kvalitatiiva fálaldat mii lea buoremus riikkas. Fylkkadiggi lea go giedahalai "Handlingsplan for videregående opplæring i Troms mot år 2009" deattuhan deatalažžan ahte kvalitatiiva ja geasuheadđji joatkkaskuvlafálaldagat leat Romssas. Fylkka siskkáldas fálaldagat galget gokčat oppa bargomárkanviidodaga ja váldit vuhtii ohcciid sávaldagaid, oahppisadjemeriid, bargomárkana dárbbuid ja dábálaš servodatdárbbuid.

Fylkkadiggi giedahalai geassemánus 2006 Fylkkadiggediedáhusa 1:2006 *Det kunnskapsrike nord* ja giedahallan bidjá eavttuid Romssas joatkkaoahpahusa viidáset ovddideapmái. Váldohástalus joatkkaoahpahas Romssas lea oažžut buoret oahpahusheiveheami vai lasihivččii čadahangráda ja attášii fágalaš hástalusaid buohkaide.

Sávahahtti lea bisuhit lávdaduvvon ja kvalitehta dáfus buriid joatkkaskuvlafálaldagaid fylkka, heivehuvvon oahppái ja bargoeallima bargonákkadárbbuide. Máhttolokten ođđa oahppoplánaiguin láhčá dili báikkálaš heiveheapmái ja eanet ovttasbargui gaskal skuvlla ja bargoeallima oahpahasas. Ođđa oahpahanvuogit, bures huksejuvvon infrastruktuurra govdaattiin ja jođaskeahces fierpmádagain, ja dihtor buohkaide geat álge skuvlajahkái 2006-2007, addet eanet njuovžilvuoda ja vejolašvuodaid lávdaduvvon oahpahasas ektui¹⁴. Dat lea ávkin fylkka guovlluide. Fylkkadiggi lea mearridan eavttuid oahpahasaid mat leat mielde áimmahuššame guvllolaš dilálašvuodaid ja dárbbuid go galget mearridit fálaldagaid jagis jahkái.

¹⁴ Vrd. geahččalanortnet "Distribuerte klasser".

Romssa joatkkaskuvllat leat stuorra nuppástuhttimis oahpahusa digitáliserema ektui. Oahppit besset geavahit mátkedihtoriid, ja huksejuvvojit eanet digitála oahpahusarenat. Romsii lea deatalaš digitaliseret stuorát oasi oahpponeavvuin, ja dáiinna lágiin addit ohppiide buoret fáaldaga. Dáiinna lágiin lea álkit heivehit oahpponeavvuid oahppi eavttuide ja báikkálaš ja guvllolaš dillái.

Joatkkaskuvllat ja vuodđoskuvllat leat oassi šládđes guvllolaš máhttostruktuvrras mii lea viehka deatalaš árvoháhkkanperspektiivvas. Ealáhusovdáneami deatalaš miellaguoddosiepmamat gilvojuvvojit juo árrat skuvlaásahusas. Reálafágaid suorggis ovdáneapmi lea vuorji heittot, go ollugat válljejit hilgut fágaid mat dolvot alit oahpahussii omd. inšenearafágain.

Romssa nuorat bajásšaddet guovllus gos leat stuorra riikkaidgaskasaš hástalusat ja vejolašvuodát. Sis leat vejolašvuodát bargagoahtit muhtin máilmmi deataleamos riggodagaiguin, nugo guolli, olju ja gássa, Barentsábis. Romsa lea guovlu gos riikkaidgaskasaš máhttu šaddá seamma deatalaš go báikkálaš máhttu. Oahpahusmannodagas ferte bargat dihtomielaččat riikkaidgaskašuhhtiin ja globaliseremiin nu ahte Romsa nákke gilvalit máilmmiviidosaš márkanis.

Davveguovlluid ovdáneami stuorra perspektiivvat dagahit ahte álbmogis gáibáduvvo eanet riikkaidgaskasaš gealbu. Davveguovlodiedáhus bidjá vuodu ollislaš ja vuolgaheaddji davveguovlopolitihkkii, ja davveguovloperspektiiva bohtá leat deatalaš ođđa ealáhusovddideamis Davvi-Norggas. Dan bokte ahte riikkaidgaskašuhhtiin vuoruhuvvo joatkkaohpahusas, de lahčojuvvo dilli dasa ahte Romsa šaddá guovddáš aktevra dán ovdáneamis.

Dárbu lea čalmmustit teknologalaš dutkama ja oahpahusa Davvi-Norggas. Mii berret atnit vuodđun iežamet riikkaoasi vejolašvuodaid fidnet olbmuid davveguovlluide guoskevaš teknologijaovddideapmái. Mearrateknologijja ja bioteknologijja, galbmadálkkádat-teknologijja, IKT, ávus-eanan teknologijja ja birasteknologijja. Dákko leat mánga miellagiddevaš barggut ja viiddis vejolašvuodát ovddidit árvoháhkama ja ráhkadit ođđa bargosajiid. Hástalus lea vejolaš dutkiide buktit daid oidnosii, oktan eará sullasaš hástalusaiiguin.

3.5.1 Hástalusat bargomárkana ovdáneami dáfus

Dakkár oahpahusfálaldagat mat atnet deastta guovlluid boahttevaš máhtto- ja bargonákcadárbbuin, mearkkašit ollu vejolašvuodaid dáfus oažžut báikkálaš bargonávccaid ja nuoraid válljet oahpahussuorggi man vuodul sáhttet maŋŋá ásahtit doaimmaid. Dás lea deatalaš ahte fylkkasuohkanis lea surgiidrastideaddji oaidnu ja ahte fylkkasuohkan váikkuha dasa ahte nuorat váldet oahpuideaset guovllu boahtteáiggi bargonávccaid dárbbuid mielde.

Dilálašvuolta lea leamaš ahte lea leamaš relatiiva stuora bargguhisvuolta, ja dál ii leat oppa báljo formála bargguhisvuolta, muhto almmatge leat olbmot geat eai leat bargoeallimis. Ovddasguvlui šaddá deatalaš oažžut eanemus lági mielde olbmuid bargui guhkimus lági mielde ja lámčit dili nu ahte sii geat leat olggobealde bargoeallima besset bargoeallimii. Fylkkasuohkan ferte lámčit dili nu ahte ollesolbmot sáhttet kvalifiserejuvvot sin duohtagealbbuin. Fylkkasuohkan ferte maiddá ovtasbargat ealáhuseallimiin, NAV:in ja eará aktevrraiguin njuovžilis fáaldagaid ektui ollesolbmuid gokčan dihte ealáhus- ja bargoeallima gealbodárbbuid.

Lea ain hástalus go váilot dearvvašvuodabargit. Máhttoloktemis lonuhuvvo fuolahambargiidfága ja veahkkedivššároahppu ođđa fágain; dearvvašvuodafágabargi. Dát lea

oahppofága mii eaktuda guokte jagi oahppoáiggi fitnodagas, juoga mii bidjá alla gáibádusaid suohkaniidda. Lea meroštallojuvvon ahte lea stuorra dárbu ođđa dearvvašvuodabargiide Romssas. Lassin oččodit nuoraid dan ođđa dearvvašvuodaohppui, de ferte fylkkasuohkan ovttas suohkaniiguin ovddidit buriid vugiid mo kvalifiseret rávis dearvvašvuodafágabargiid.

Oppalaččat lea duhtadahtti ohcan fidnofágaide. Dihto fágaoahpposurggiide leat unnán olbmot geat ohcet saji. Seammás sáhttet váilugoahtit fágabargit erenomážit árbevirolaš duodjeheppodagain, muhto maiddá árbevirolaš industriijafágain ja vuoddoealáhusain. Go báikkálaš ealáhusdoaimmat ja joatkkaskuvllat barget ovttas, de sáhtta fidnofágalaš oahpahuš boahit eambo oidnosii. Romssa guovlluin leat mánja árbevirolaš ja buorit fidnofágalaš árbevierut. Ovdamearkka dihte dakkár árbevieruin leat namahuvvon mánjgaid Romssasuohkaniid plánadokumeanttain. Dáid árbevieruid ealáskahttin lea deatalaš aŋgiruššansuorgi.

Bargomárkanovdáneapmi sorjá Norgga ja olgoriikkaid ekonomalaš dilis. Deatalaččat leat dás dakkár bealit go priváhta geavaheapmi, almmolaš suorggi šaddu, olgoriikagávpi, ruhtaárvu ja ruhtadanmearri almmolaš ja priváhta surggiin. Danne lea viehka eahpesihkkar mo bargomárkan ovdána boahteáiggis.

Ulbmilsuorggit

- Ráhkadit insentiiuvaid, nugo omd. Romssa universitehta "Diehtoguoovddáš" lea, vai sáhttit buoridit ohcciid lohku fysihkkii, matematihkkii ja reálafágaáide oppalohká, ja maiddá daidda dearvvašvuoda suorggi fágáide, maidda leat unnán ohccit vaikko bargomárkan dárbbášage eanet bargiid daidda. Bargat dan badjelii ahte addit dieđuid nuoraide ja movttiidahttit sin válljet dakkár oahpahuš. Dát ferte dáhpáhuš buot dásiin, gitta vuoddoskuvlla rájis allaskuvlla ja universitehta rádjai.
- Eambo bargat dakkár fidnofágalaš oahpahuš beales maid guovlu dárbbáša.
- Bidjat deattu oahpahušii guolástusas ja guollebiebmamii guoskevaš fágain, ja maiddá bargat buoridan dihte máhtu ja ipmárdusa sálašgieđahallamis ja das mo seailuhit guollekvalitehta.
- Láhčit dilálašvuodaid nu ahte guovlluid bargonákcadárbbut gokčojuvvojit olbmuiguin geain lea rivttes máhttu.
- Nuorat fertejit oazžut dieđuid iežaset guovllu ealáhusstruktuvrra birra, ja daid vejolašvuodaid birra maid eahpedábálaš oahpahušválljemat addet. Dát guoská erenoamážit nieiddaide, ja dearvvašvuoda suorggi dáfus sihke nieiddaide ja bártniide.
- Láhčit dilálašvuodaid buorebut daidda nuoraide guđet jođášit ovdan ruoktot eará suohkana ja iežaset suohkana gaska, dainnago ruovttusuohkanis eai leat joatkkaskuvlafálaldagat.
- Dahkat vejolažžan buohkaide oazžut iežaset oppalaš máhttu vuhtii váldojuvvot.
- Joatkevaččat bargat ovttas iešguđet oasálaččain prošeavttas "Ungt entreprenørskap" ja ovddidit viidáseappot oahppofálaldagaid allaskuvllaid dahje universitehtaid entreprenevradoaimmain.
- Láhčit dilálašvuodaid nu ahte oahpahušlágádušat ja doaimmat sáhttet nannet gaskavuodaid deaset ja diehtujuohkindoaimmaid nubbi nuppi ektui, omd. NHO "partnerskapskonsept" bokte.
- Oahpahuš galgá eambo vuodđuduvvot čuolbma- ja prošeaktajurddaga guvlui, masa gullet olgguldas hárjehusbarggut. Oahpahušlágádušat berrejit maid dávjjibut váldit oahpahušii mielde báikkálaš olbmuid máhtu.
- Fitnodagat fertejit movttiidahttit olbmuid oaidnit ávkki das go bargit váldet alit oahpu, vai oktavuodat nanusmuvvet máhttobirrasiguin.

- Ealáhusdoaimmat berrejit ovttasráđiid allaskuvllaiguin ja eará oahpahusfáluheddjiiguin rájuštit oahpahusmodulaid justa bargomárkana dárbbuid mielde.
- Oahppovázziortnet dássi dáhkiduvvo ja ođđa oahppovázziid barguiváldimii movttiidahttojuvvo ovttasráđiid fylkka oahpahuskantuvrraiguin.

Riikkalaš dási oasáluš

- Nannet ja oidnosii buktit stáhtalaš lágádusaid mat barget teknologalaš doaibmasurggiin, nugo eanandárkomis, telemedisiinnas ja ávus- ja atmosfearadutkamis, vai nuoraid beroštupmi lassánivččii ja nu maiddá sin ohcamat reálafágalaš oahpposurggiide.
- Vuodđudit váikkuhangaskaomiid maiguin čadāhit guvllolaš doaibmabijuid buoridan dihte nuoraid ohcama reálafágaid oahpuide.
- Reálafágaid oahppofálaldagaid offensiiva huksen juo ovdal diedihuvvon fitnodatdárbbuid čuožžileami, vai huksejuvvo gilvalanovdamunit go fitnodagat välljejit ođđa ásahanbáikkiid doaimmaidasaset.
- Hukset guolástanfatnasiid guolástus- ja maritiibma oahpahussii.
- Bidjat návccaid prošeavttaide mat ovddidit davvinorgalaš oahpponeavvuid.
- Rádđehusa dearvvašvuoda ja sosiála bargiid rekruterenplána¹⁵ lea deatalaš go galgat oažžut lasi veahkkedikšuid ja oažžut joatkkaoahpu addi doaibmabijuid veahkkedikšuid ja fuollabargiid várás.

¹⁵ Vrd. Dearvvašvuoda ja sosiálabargiid rekruterenplána 2003-2006 – Rekruteren buoret kvalitehta dihte.

4 Váldofáddá 2: Ealáhusovdáneapmi

Áigodaga ealáhusovddideami bajimuš ulbmil lea ahte

- Ovddádusjurddat, ođasteaddji ja gilvalannávccalaš ealáhusdoaimmaide galget dilálašvuodát láchčojuvvot.

4.1 Dábálaš rápmavevttut ja váikkuhangaskaoamit ealáhusdoaimmaid várás

Riikka davveoasi mihtilmasvuodát leat lávda-ássamat, guhkes gaskkat márkaniidda ja alla buvttadangolut. Ealáhuseallimis leat unna ja gaskamearálaš fitnodagat, main buori muddui váilot resurssat ođasmahttimii ja iežaset ovddideapmái, vai leat válbmasat odđa gávpe-márkaniidda ja buktagiidda. Industrijasuorgi lea viehka unni ja das lea unnán varasávnnas-muohkadeapmi. Nugo tabealla 2 čájeha, de bálvaleddji ealáhusdoaimmat leat Romssas viehka deatalaččat bargosadjelohkui. Resursageavaheaddji ealáhusdoaimmaid bargosadjeoassi lea viehka unni oppalaš bargosadjemearis, muhto dat leat deatalaččat guovlluid ássamiidda. Dáin ealáhusdoaimmain leat maid stuorra ovdánanvejolašvuodát. Jos Romsa galggaš sáhttit ovddidit nannoseabbo ja šláddját ealáhuseallima, de eaktun leat ahte guvllolaš ja ealáhus-politihkalaš váikkuhangaskaoamit heivehuvvojit hástalusaid mat leat guovllus.

Tabealla 2: Romssa bargosajit ealáhusaid mielde

Gáldu: Panda

Romsa	2002		2005	
	Barggus	Bargooasi %	Barggus	Bargooasi %
Eanandoallu	1991	2,7 %	1862	2,5 %
Bivdu	1785	2,4 %	1698	2,3 %
Guollebiebman	533	0,7 %	332	0,4 %
Guollemuohkadeapmi	1299	1,7 %	915	1,2 %
Eará biebmogálvoindustriija	1171	1,6 %	1222	1,6 %
Divohatindustriija	1159	1,5 %	993	1,3 %
Eará industriija	1651	2,2 %	1572	2,1 %
Viessu ja rusttet/Fápmu ja čáhci	5686	7,6 %	5850	7,8 %
Gálvogávpi	9961	13,3 %	10060	13,4 %
Hotealla ja restauránta	2957	3,9 %	2753	3,7 %
Fievrrádus	4313	5,8 %	4127	5,5 %
Poasta ja tele	1329	1,8 %	1197	1,6 %
Gávppálaš bálvalus	6434	8,6 %	6763	9,0 %
Priváhta bálvalus	3944	5,3 %	4472	5,9 %
Suohkanlaš bálvalus	18291	24,4 %	18581	24,7 %
Stáhtalaš bálvalus	12345	16,5 %	12784	17,0 %
Čilgekeahtes bargguiduhttin	138	0,2 %	127	0,2 %
SUPMI	74987	100,0 %	75308	100,0 %

4.1.1 Riikkalaš ruhtapolitihkka ja ealáhusdoaimmat Romssas

Riikkalaš ruhtapolitihkka čalmmusta ulbmilin vuollegis ja bissovaš inflašuvnna riikkalaččat. Alla reantu, mii dábálaččat lokte ruhtaárvvu, sáhttá billistit eksportaguvllot ealáhusdoaimmaid ovdii. Ovddas guvlui šaddá deatalaš áššin registrarastit erohusaid mat konjunktuvradilis leat

riikkalaš ja guvllolaš dilálašvuodaid gaskkas. Čavgadis ruhtapolitihkka sáhtta menddo ollu váidudit guvllolaš ruhtadili, go guovlluin leat heajut konjunktuvraovdáneapmi go riikka dásis.

Ulbmilsuorggit

- Dárokot konjunktuvraovdáneami Romssa fylkkas riikkalaš konjunktuvraovdáneami ektui.
- Signaliseret guovdilis dássái jos riikkalaš doaibmabijut čuhcet bahás Romssa ealáhusdoaimmaide iešguđetlágan konjunktuvraovdánemiid geažil.

Riikkalaš dási oasáluš

- Čavgadis ruhtapolitihkka oktavuodas ferte leat vejolaš rahpat uvssa nu ahte stuoribuš ruhtasumit sáhttet juolluduvvot guovlluide main lea earálágan konjunktuvra go dat mii lea riikka dásis.

4.1.2 Riikkaidgaskasaš rápmaveavttut ja ovttasbargodoaibmabijut

Gilvorašes ealáhusat dárbbasit riikkaidgaskasaš rápmaveavttuid mat sihkarastet albma vejolašvuoda beassat deatalaš gávpemárkaniidda. Seammás eará ealáhusat dáhttot suodjalusa riikkaidgaskasaš gilvuvu vuostá. Dat lea stuorra hástalus, jos guktuid beliid sávaldagat galget váldojuvvot vuhtii. Oppalohkáii EO lea deatalaš gávpemárkan dáža eksportii, ja erenoamážit guolleeksportii. Odne EO iežas guollehivvodagat leat mángga sajis loaktašuvvan, ja dan geažil dárbbasit olgoriikkalaš guliid. Deatalaš lea dahkat gávpesiehtadusaid main goappašat bealit beroštit, ja mat maiddáii sihkarastet guovllu ealáhuseallima.

Riikkaidgaskasaš ovttasbargu addá lasi vejolašvuoda dahkat árvvuid ja buoridit ealáhusdoaimmaid gilvalannávccaid. Nu lea maiddáii guvllolaš eiseválddiid dáfus, mat buoridit máhtuset lágidit dili ealáhusovdáneapmái. Barents-prográmma, Davvikalohttaprográmma ja aiddonassii sierra Interreg-prográmmat ja eará EES/EO-prográmmat leat heivehuvvon dakkár ovttasbargui. Ovdan lea dat hástalus ahte fertešedje hábmet oktasaš strategiijaid riikkaidgaskasaš guovlluid várás, juogo geográfalaš lagašvuoda geažil dahje ealáhuslaš/kultuvrralaš sullasašvuoda geažil.

Ulbmilsuorggit

- Buoridit ain eambbo guvllolaš ovddidanmáhtu dainna lágiin ahte máhttodássi loktejuvvo, strategalaš guovlofierpmádat huksejuvvo, riikkaidgaskasaš prográmmaide ja riikkaidgaskasaš deaivvadanbáikkiide servojuvvo, main lea áššin guovlopolitihkka.
- Movttiidahttit fitnodagaid searvat riikkarájiid rasttideaddji ovttasbarguide, ja ođđa gávpemárkaniid guorahallamii.

Riikkalaš dási oasáluš

- Seammás go guvllolaš dássi oažžu politihkalaš válddi ja doaibmanfriddjavuoda riikkaidgaskasaš oktavuodain, de ferte rahpasit ukša ruđalaš váikkuhangaskaomiide ja dan mielde viiddis váldefápmudit.

4.1.3 Dábálaš váikkuhangaskaoamit Romssa ealáhuseallima várás

Gáržžes guovlopolitihkas guvllolaš ja guovlopolitihkalaš váikkuhangaskaoamit leat lávduvvon fylkkasuohkaniidda. Dat addá stuorit friddjavuoda duostut hástalusaid guvllolaš čovdosiiguin. Ovddos guvlui hástalus lea deavdit guvllolaš doaibmasaji geatnegahtti ovttasbarggus fylkkasuohkaniin, báikkálaš ja riikkalaš oasálaččaiguin. Bargoguoibmešiehtadusat main stáhtalaš oasálaččat leat mielde, fertejit maid siskkildit viiddis guovlopolitihka, nama-

lassii stáhtalaš sektorpolitihka. Dat šaddá leat erenoamáš go galgat čoavdit stuoribuš áššiid dain surggiin maid guovlu ii sáhte ieš okto váldit badjelasas, omd. infrastruktuorra maid ealáhusovddideapmi eaktuda. Vai lea válmastuvvon máhttovuđolaš ealáhusaid ovddideapmái, de lea dárbu dakkár soahpamušaide main stáhta lea mielde ruhtadeaddjin. Mariidna ealáhusat ja energijasuorgi fertejit vuoruhuvvot ovddimussii.

Fylkkasuohkana rolla ovddidanoasálaš mearkkaša

- *stuorit friddjavuođa ja doaibmanviidodgat árvvoštallat strategalaččat, mearridit ulbmiliid, geavahit váikkuhangaskaomiid ulbmiliidda ja dahkat soahpamušaid nuppiiguin*
- *heivehit váikkuhangaskaomiid geavaheami guvllolaš dilálašvuođaide*

Dán perspektiivvas šaddá leat deatalaš váikkuhit guhkesáigásaš ja ulbmálaš industriija- ja ealáhuspolitihka ovddideapmái. Dárbu lea dakkár rápmaveavttuide maid lea álkit dovdat ovddalgihtii, erenoamážit guovlluin. Erenoamážit ferte báikkálaš eaiggátvuohta ovddiduvvot ja bisuhuvvot dakkár ealáhusain main luonddu resurssat leat vuodđun.

Ealáhusovddideami ekonomalaš váikkuhangaskaoamit fertejit stivrejuvvot fitnodagaide sihke hutkamii, ođastusaide ja ruhtadeapmái, ja vel infrastruktuorra. Maiddái fysalaš kapitála lea deatalaš ealáhusovddideapmái, erenomážit mariidna- ja energijasuorggis. Máhttokapitála ja fysalaš kapitála ovtasdoaibman ferte boahit oidnosii almmolaš ortnegiin mat dorjot hutkama. Deatalaš lea hábmet hutkanpolitihka mii lea heivehuvvon erenoamážit guovlluid unna ealáhusbirrasiidna.

Eanaš dán váikkuhangaskaomiin leat riikka dásis vuodđuduvvon, eaige gittalagaid guvllolaš dásiin. Váikkuhangaskaomiid regionaliseren sáhtášii leat mielde heiveheamen innovatiiva unna ja gaskamearalaš fitnodagaide, mat leat guovlluid ovdamunit. Lea deatalaš ahte dat čuovvoluvvo ođahutkama ja ealáhusovdáneami váikkuhangaskaoapmeortnegiid oppalaš guorahallama bokte. VRI-proseassa ja dan bokte muhtin váikkuhangaskaomiid vejolaš oktiiheiveheapmi, sáhttet leat deatalaččat dán oktavuođas.

Hástalus ovddosguvlui lea hábmet guvllolaš ovddidansystema masa ovtasbargoguoimmit servet, sihke ovddidankapitalain ja fysalaš kapitalain. Guvllolaš ovddidansystema ferte fátmastit oppalaš áigumušain, gitta ealáhusovddideami rájes, ja fylkka ja riikkaosi siskkáldas dutkama ja ovddideami rájes gitta heavvovára geahpedeami rádjai gávppálaš jurddaovddideamis, buorideamis ja gávppáiduhhtimis.

Romssa čieža davimus suohkana gullet doaibmaguvlui¹⁶. Dat addá sihke ealáhuseallimii ja priváhta olbmuide vejolašvuođa oazžut váikkuhangaskaomiid, ja dat ruđat addet buriid bohtosiid¹⁷. Doaibmaguovllu ferte eambo vel vuoruhit. Bargat lea dárbu dan badjelii ahte oppa doaibmaguovllus leat ovttalágan máksomearit ja váikkuhangaskaoamit, go omd. doaibmaguovlu ja Innovašuvnna Norgga váikkuhangaskaomiid guovllut eai heive oktii. Doaibmaguovllus ii leat bargoaddidivat, muđui Romssas lea geahpeduvvon bargoaddidivat. Heivehuvvon bargoaddidivat lea okta dain deataleamos váikkuhangaskaomiin go lea sáhka bisuhit ássama váldodovdomearkkaid.

2005 čavčča Soria Moria-njuolggadusaid mielde leat riikkalaččat ásahuvvon oktiibuot 6 guvllolaš gilvagordnefoandda gos okta lea biddjon Bådåddjui (KapNord Fond AS) ja okta

¹⁶ Dát leat suohkanat Ráisa, Omasvuotna, Ivgu, Gáivuotna, Gálsa, Návuotna ja Skiervá

¹⁷ Hervik et al (2002): "Bedre klima for tiltakssonen – en strategisk analyse", Vrd. maiddái St.died. nr 8 (2003-2004) *Rikt mangfold i Nord. Om tiltakssonen i Finnmark og Troms.*

Romsii (Norinnova Invest AS). Viidáseappot leat investerenfitnodagat SNN Invest AS ja Hålogaland Kapital ovdamearkkat guvllolaš áсахemiide mat leat leamaš mielde riikkaoassái lasiheame riskakapitála ja ovddideame váikkuhangaskaomiid main lea stuorát heivehanmunni. Foanddat hálddašit oktiibuot badjel 700 miljon ruvnno.¹⁸

Ulbmilsuorggit

- Movttiidahttit áсахit guvllolaš innovašuvdnasystemaid/ealáhusgihpuid.
- Ovddidit guvllolaš váikkuhangaskaomiid Romssa ealáhusovdáneapmái vuodđun.
- Guvllolaš dilálašvuodaide ja ovdehusaide fertejit heivehuvvot doaibmabijut máhtus, entreprenevradoaimmas, hutkamis ja álggaheamis.

Riikkalaš dási oasáluš

- Vai guovllu ovdamunit geavahuvvojit, de fertejit dábálaš rápmaveavttut ja ealáhus-ovddideaddji guovlopolitihkalaš váikkuhangaskaomiat nannejuvvot ja lágiduvvot nu. Dat mearkkaša ahte fertejit leat rápmaveavttutge mat sihkkarastet fylkka ealáhusdoaimmaide buori beassama gávpemárkaniidda dainna lágiin ahte váidudit guhkes gaskkaid heajut beliid.
- Romssa fylkkasuohkan ferte oazžut ekonomalaš rápmaid maiguin sáhttá bargat suohkaniiguin, dutkan- ja oahpahuslágádusaiguin ja ealáhusdoaimmaiguin ovttas proaktiivvalaččat buoridan dihte ealáhusovddideami rápmaveavttuid.
- Jos heivehuvvon bargoaddivat jávká, de fertejit áсахuvvot ortnegat mat buhtejit ealáhusdoaimmaid ja almmolaš suorggi liigegoluid.
- Ealáhusvástesaš prográmmat ja prográmmadoaimmat (NFR, IN ja SIVA várás) mat leat DjO ja ealáhusovddideami olis fertejit regionaliserejuvvot.
- Váikkuhangaskaomiat fertejit maid siskkildit doarjagiid mat leat fysalaš ruhtadeapmái.
- Joatkevaš offensiiva ángirusšan doaibmaguovllu buorin, ja ovttalágan máksomearit ja ruhtamearit olles doaibmaguovllus.

4.2 Eanandoallu

Romssa eanandoallu galgá leat ealáhus- ja ássanvuodus deatalaš oassi, deatalaš kulturcaggi, ja sihkkarastit eananviidodagaid ja kultureanadagaid hálddašeami. Eanandoallu lea maiddá deatalaš eará ealáhusdoaimmaide, nugo mátkealáhusa, ovddideamis. Dárbu lea bargat dan badjelii ahte lea nana báikkálaš eanandoallu mii buvttada luohthahatti ja áivan borramušaid. Eanandoallu ferte čalmmustit gávpemárkana gáibádusaid, ee. duodaštuvvon buvttadeami, borramušgálvvuid guorranvejolašvuoda, elliid buorredili ja etihka. Latnjalasbuktagiid buvttadeddjiid hástalusat leat mearkagálvohuksen, logistihkka, eanandoalloindustriija ja borramušgálvoráiddut.

Doaluid lohku lea garrasit njiedjan Romssas, muhto doaimmaid ja buvttadeami viidodagat bissot. Buđetbuvttadeapmi lassána, muhto sávzzaid ja spiinniid lohku njiedjá garrasit. Šibitdoallu mas geavahuvvojit sihke roavvafuodđarat ja guohtumat, lea mearrideaddjin kultureanadagaid bisuheamis. Eatnamiid ferte sihkkarastit. Vai ealáhusdoaimmat galget bissut, de gáibiduvvojit dohkálaš rápmaveavttut ja gánáhahttivuohta. Lea stuorra dárbu ođasmahttit árbevirolaš eanandoalu doaibmavistiid. Sihkkarastin dihte eallinnávccalaš

¹⁸ Lea juhkkuojuvvon 255 miljon ruvnno juohke guvllolaš gilvagordnefoandii, 180 miljon ru SNN investerenfoandii ja 17,5 miljon ruvnno Hålogaland Kapitalii

eanandoalu Romssas, de ferte láchčit dili vai ealáhusaktevrrat sáhttet lassin otná buvttadeapmái ovddidit eará latnjalasbuktagiid ja ođđa bálvalusaid earret biepmuid.

Eanandolliid lohku lea njiedjan ja dat váikkuha dasa ahte lea uhcit jearru bagadallibálvalusaide jnv. Landbrukets Hus/Eanandoalloviesu ásaheapmi Báhcavutnii gos mángasat sis geat fáallet bálvalusaid eanandolliide leat seamma sajis, sáhtta váikkuhit positiivvalaččat Romssa eanandoalu ovdáneapmái ja das livččii deatalaš rolla bálvaluslágideaddjin Romssa eanandoalloaktevrraide.

Boazodoalloealáhussii ferte sihkkarastojuvvot ekologalaččat, ekonomalaččat ja kultuvrralaččat gánnahtti doaibman. Romssa guvllolaš hástalus gánnahtti ovdáneamis lea sihkkarastit boazoguohtumii eananviidodagaid. Sihke boazodoallu ja šibitdoallu vásiha muhtun guovlluin Romssas stuorra váttisvuodaid boraspiriid geažil, geahča muđui vel kap. 6.

Fylkka vuovderiggodagat fertejit nu hálddašuvvot ja geavahuvvot ahte šaddá dakkár vuovderursa mii lea stuorit ja buoret go dat mii lea odne. Vuovderiggodagaid gánnahtti hálddašeapmi ferte lágiduvvot. Go eambo geavahuvvojit vuovddit, de stuorra vuovdebuktagiid muohkadanvejolašvuohta Romssas. Dat biomássa mii bohtá vuovddis ja eanandoalus, lea geavatkeattes riggodat mii heive bioenergiijabuvttadeapmái. Fylkka valjes meahcceriggodagatge fertejit buorebut geavahuvvot.

Ulbmilsuorggit

- Ovddidit Romssas gávpemárganii heivehuvvon eanandoalu, mii sáhtta daid ovdamuniid geavahit mat mis leat davvin. Dat mearkkaša ahte fertet lágidit nu ahte lea ovdáneapmi sihke árbevirolaš eanandollui ja unnadoallofitnodagaide.
- Ovddidit viidodatpolitihka mii sihkkarastá guhkesáigásaš gánnahtti bargoosiid.
- Čalmmustit latnjalasbuktagiid distribušuvnna hástalusaid.
- Fylkka vuovderessaid hálddašeami ulbmil galgá leat viiddit vuovdegeavaheapmi. Báikkálaš vuovderessaid geavaheapmi ja muohkadeapmi galgá lassánit, sihke árbevirolaš sahádoaimma, vuovdeenergiija ja ođđa geavahansuorggit.
- Ráisavuonas galgá leat guovdilis rolla muorraindustriijaguovddážin.
- Váldit vára boazodoalloberoštumiin viidodat- ja guohtunvuođu sihkkarastin bokte.

Riikkalaš dási oasáluš

- Maiddái riikka dásis ferte viidodatpolitihka lágiduvvot nu ahte eanandollui sihkkarastojuvvojit eallingelbbolaš ja gánnahtti oasit boahteáiggis.
- Ollislaš ja guhkesáigásaš eanandoallopoltihkka ferte leat ulbmilin, mii eanaš váldá vuhtii báikkálaš resurssaid.
- Eanandoalus ferte ain leat deatalaš rolla riikkaoasi ássamii.
- Stáhtadoarjja ferte vuovdedollui fas lágiduvvot.

4.3 Guolástus ja mearradoallu

Romssa guolástus- ja mearradoalloealáhus lea deatalaš caggi fylkka bargovejolašvuođaide ja ássamii. Ealáhusa reguleren ferte vuhtii váldit sihke ceavzilvuođa, gánnahttivuođa, árvo-dahkama, bargosajiid ja servodatekonomiija.

Guolástus- ja mearradoalloealáhusat leat máilmeviidosas ealáhusat maid ovdáneapmái váikkuhit riikkaidgaskasaš sojut. Ovdamearkka dihte guolástit mángga riikka fatnasat dorski Barentsábis, ja eará riikkaid bivdin guolit gilvalit norgga bivdin guliiguin olgoriikii

vuovdinmárkanis. Lassin dasa váikkuha regulerekeattes dorskebivdu norgga ollesearrái. Ovdamearkka dihte leat ruošša njuolggadusat mat gusket dasa ahte olgoriikkas oastit luosa rievdaduvvon ja dat lea váikkuhan dasa ahte dušše okta luossanjuovahat Romssas lea dohkkehuvvon Ruššii vuovdit luosaid. Odđa gáibádusat čuožžilit guolástus- ja mearradoalloealáhussii go márkan čalmmustišgoahtá borramušgálvvuid guorranvejolašvuodaid ja duodaštusaid.

Árbevirolaš reahkaindustriija Romssas lea garrasit geahpeduvvon danne go ii leat gánnáhahti, earret eará go lieggačáhceahkaid fáldaldagat leat lassánan. Seammas leat dan guokte báhcán rusttega buvttadannávccat sturron. Dál eai leat Romssas šat čielga mearramanni reahkafatnasat.

4.3.1 Guollesurssat

Ovddos guvlui stuorra hástalus lea oažžut deataleamos guollesurssaid ovdánit bures, ja oažžut ruovttoluotta ovddeš báikkálaččat godđi guollešlájaid. Jos eambo bivdojit báikkálaš njuorjohivvodagat, de datge attášii báikkálaš guolásteapmái buoret vejolašvuodaid. Mánngga šlájás lea gealbu šaddat ávkin ealáhussaid olis, muhto eaktun dasa leat DjO-searvamat hivvodatkártemii ja bivdosiid heiveheapmái ja buorideapmái.

4.3.2 Guolástanfatnasat

Romssas fatnasiid joavku lea mánngga šládji, go leat arvat áhpefatnasat ja ollu riddofatnasat. Romssas lea sin lohku njiedjan, geaid váldoealáhus lea guolásteapmi, ja nu lea dahkan eambo go riikkas muđui. Odđa olbmuidge lohku lea njiedjan, guđet álget ealáhussii, ja guolásteddjiid gaskamearalaš ahki goargnu. Mánngga gillái lotnolaš guolásteapmi lea deatalaš ealáhusheivehallan, muhto riikkalaš rápmavevttut leat vánit heivvolaččat dakkár doaimmaide.

Eanet ja eanet guolástemiide ráddjejuvvo olbmuid vejolašvuohta searvat, ja dat hábme ealáhusa struktuvrra nu ahte čuočcá sihke bargosajiide ja ássamiidda miehtá mearragátti. Deatalaš lea reguleremiid hábmet nu ahte buktet vuoigatvuodaid ruovttoluotta riikkaoassái.

4.3.3 Guolleindustriija

Dakkár áššit go guollehivvodagat, bivdofanasstruktuvrrat, guollegávppašeami minstarat ja olgoriikkalaš fatnasiid guollebuktimiid nuppástusat váikkuhit guolleindustriija siskkáldas struktuvraide. Romssas lea odne nana sajádat dakkár báikin masa buktet guliid ja guollebuktagiid báikkálaš industriijii. Reahkaindustriija mearkkaša ollu fylkii, mas leat mánnga stuorra buvttadanrusttega. Dárbu lea bargat árvjálaččat vai reahkaealáhusa árvohakkama rápmavevttut bissot ja nannejuvvojit. Plánaáigodagas ferte árvoháhkkan lassánit varasávdnasiid vuodul mat dál dušše fievrriduvvojit guovllu čađa. Guhkibu vuollái maiddái biebmodorskige sáhtta leat deatalaš, go buorida varasávdnasboahhtima industriijii miehtá jagi.

Ovddos guvlui lea deatalaš ahte guolleindustriija ovddida eambo iežas gilvalanovdamuniid, omd. buorrešlájat varasguliid álkis háhkkan. Go varasávdnasiid kvalitehtas váldojuvvo vára, de lea vejolaš ráhkadit buktagiid maid ovddas mákset buriid hattiid gávpemárkaniin. Guollebuktimiid lea vejolaš buoridit go guolleindustriija ja guollefatnasat gulahallet ja barget ovtas, ja dat gánnáha goappašiid oasálaččaide.

4.3.4 Guollebiebman

Romssas ja Finnmárkkus dárbbasit luossabiebmanrusttegat eanet ja eanet veajehiid, ja odne dáppe buvttadit menddo unnán luossaveajehiid. Válmmasvuoda dárbbut gáibidit ahte báikkálaš veajetbuvttadeapmi ferte stuorrut. Seammas leat mánngga biebmanrusttegis sierra

veajetrusttegat mat buvttadit veajehiid iežaset atnui. Jáhkehahtti lea ahte fylkkaplána áigodagas hábmejit guollebiebmanealáhusa struktuvrra ođđasis, mii mielddisbuktá ahte unnit osiide juohkásit gávpešearvvit ja ahte konsešuvnnat mannet gávpegálvun.

Romssas leat stuorra buvttadanvejolašvuodát guollebiebmamis, ja vuordámušat leat ahte guollebiebmanovdáneapmi buktá ealáhussii ođđa šlájaid, nugo dorski, stáidnára, skálžžuid ja gáranasruittuid. Dán suorggis lea ain dagakeahtta ollu DjO-bargu. Hástalus lea ceahkkádit ja gávppáiduhttit dutkanbohtosiid, go dat gáibida hirbmat ollu ruhtánávccaid. Muhtun ođđa šlájaid lea dárbu heivehit distribušuvnna ja jodiheami dáfus.

Meahceguollebivdu lea pilotprošeakta mas bibmet Álttesjávrirusttegis rávdduid. Dát doaibmabidju lea boahtán johtui sierranas fága- ja dutkanbirrasiid ovttasbarggu geažil, ja dat lea miellagiddevaš ođas guollebiebmanealáhusas.

Romssas ferte plánaáigodagas leat oppalaš čalmmusteapmi mearradoalloealáhussii, nu ahte ovddidanbargguid čadaheapmi lea nu ávkkálaš fylkii go fal vejolaš. Mearragátti viidodagat fertejit váldojuvvot atnui jierpmálaččat. Seammás šaddá nu, go mearragátti álget geavahit eambo ja eambo, ee. ođđa ealáhusaide, ahte čuožžilit gáibádušat ahte olbmos leat biolagalaš ja biraslaš diliid birra máhttu.

Ulbmilsuorggit

- Fylkkasuohkan ferte váldit badjelasas jodiheaddji rolla guolástus- ja mearradoalloealáhusa guvllolaš ovddideamis Romssas, ja geavahit fylkka ovdamuniid.
- Fertet bargat dan badjeli ahte guolástus- ja mearradoalloealáhusa struktuvranuppástusat leat ávkin servodat- ja ealáhusovdáneapmái fylkkas, go lávdadanprofiila joatká.
- Guolástus- ja mearradoalloealáhusa vástesaš váikkuhangaskaoamit fertejit sihkkarastit guvllolaš ovddidanulbmiliid.
- Buhtadusortnegat mat čatnasit viidodagaide, resurssaide ja buvttadanvuoigatvuođaide, fertejit čielggaduvvot plánaáigodagas, ja váikkuhusčielggadeapmi, ovdalگو álgga-huvvojit.
- Dakkár fáttát go rekruteren, vuoigatvuođat ja daid juogadeapmi fertejit čalmmustuvvot eambo guolástuspolitihkas.
- Guolleindustriija ásaheami vuoddu ferte ain leat báikki lagašvuohta varasguollehivvodagaide. Industriija rápmaevttut fertejit nannejuvvot dainna lágiin ahte gávpe-márkandilálašvuodát buoriduvvojit ja beassat geahpeduvvo varasguollehivvodagaide, ja ahte varasguolit mat mannet fylkka čada, muohkaduvvojit fylkkas vai árvu stuorru.
- Eambo searat biddjojuvvojit bivdovugiide ja sálašmuohkadeapmái mat eanemusat buoridit varasávnnskvalitehta.
- Joatkit dilálašvuodaid lámčima nu ahte lea vejolaš eambo buvttadit luossa- ja dápmo-veajehiid gilvinguollin Romssas.
- Guvllolaš strategiija ferte hábmejuvvot mariidna šlájaid biebma várás. Strategalaš gávpeservviid dahje prográmmaid vuodđudeami badjeli lea dárbu bargat, go dat leat mielde ceahkkádeamen ja gávppáiduhttimin ođđa šlájaid geavaheami guollebiebmamis, ja systemat fertejit heivehuvvot guollebuktagiid fievrrideami ja jodiheami várás.
- Bargu ferte dahkkojuvvo mii unnida viidodatvátnivuoda, go dat hehte guollebiebmanealáhusa ovdáneames eambo. Čielggaduvvot ferte leago vejolaš ovttá báikkái bidjat sierralágan náliid biebmanrusttegiid, go dat sáhtta stuorudit buvttadannávccaid ja leat mielde čoaivdimin eará báikkiid.

Riikkalaš dási oasáluš

- Ásahuvvot ferte earáláhkáiovtastuvvon riikkalaš strategiija, man vuodđun leat guvllolaš ovdamunit guolástus- ja mearradoalloealáhusa ovddideami dáfus, ja váikkuhangaskaommitge fertejit čuovvut strategiija(id) mielde.
- Láhkaásahus ferte heivehuvvot odđa dárbbuide dainnago čalmusteapmi lea kvalitehtasihkkarastimii ja guorranvejolašvuodaide.
- Guolástus- ja mearraealáhus lea kompleksa ealáhus, ja danne berrejit odđa njuolggadusčoahkiid ja váikkuhangaskaomiid váikkuhusat guorahallojuvvot. Ovdamearkka dihte fertejit odđa spesifikašuvnnat mat váikkuhit gilvinluossaveajejiid ja gilvindápmotveajejiid vuovdimii váldit vuhtii ahte fylkkas váilot gilvinveajejehat. Go mearradoalloealáhusa siskkobealde plánejuvvo, de ferte raššivuoda ja válmmasvuoda bealitge árvvoštallojuvvot guvllolaš dásis.
- Guovllut fertejit oažžut eambo válddi váikkuhit daidda hálddašandoaimmaide mat čatnasit guolástus- ja mearradoalloealáhussii. Dat fátmasta maid válddi árvvoštallat ja čadahit dihto guollenáliid dáfus báikkálaš hálddašannmáliid.
- Guolástusaid hálddašepmi ferte leat nu ahte lea guhkesáigásaš bissovaš gánnáhahtti- vuolta. Barentsábi geavatkeahes šlájat ja hivvodagat fertejit kártejuvvot, ja njuorjjuid lea dárbu garraseappot geahpedit.
- Riddo- ja vuotnasystemaid viiddis kártema lea dárbu čadahit iešgudetlágan guollešlájaid šaddanguovlluid, gođđanbáikkiid jna. dihte.
- Guollefatnasiid struktureren ferte váldit guovlluid ja guollepolitihka vuhtii. Ferte leat vejolaš dohkálaš gánnáhahtti- vuhtii buot sturrodatoavkkuid siskkobealde. Vuogit- vuodat fertejit buktojuvvot ruovttoluotta riikkaoassái. Regulereansystema ferte hábm- juvvot nu ahte ii daga vejolažžan čohkket guolástusvuogitvuodaid moatti gihtii.
- Guolástussii ferte bargujuvvot nuoraid rekruterenevejolašvuodaid.
- Dakkár regulerenmálet fertejit ovddiduvvot mat dahket sávahahttin buktit guliid main leat alla kvalitehta.
- Njuolggadusat fertejit heivehuvvot guolleindustriija dárbbuide oažžut varasávdnasiid jeavddaleappot.
- Troláriid buktingeatnegasvuolta ferte bisuhuvvot.

4.4 Lotnolas/kulturvuđot ealáhusat

”Kombinasjonsnæringer langs en fjord” nammasaš prošeavttas leat leamaš positiiva vásáhusat lotnolas ealáhusaid heivehallamis. Go sierralágan ealáhusat kombinerejuvvojit, de lea vejolaš oažžut áigái beaktilis resursageavaheami, ja vel viiddidit guovlluid ealáhusvuodu. Árbevierru lea leamaš kombineret eanandoalu ja guolástusa. Dasto lea vejolaš kombineret ee. dujiin, ruoktodujiin, mátkkoštanealáhusain ja kultuvrrain.

Kulturvuđot ealáhusat leat seagáš suorgi¹⁹. Kulturvuđot ealáhusovdáneami ulbmil lea ovddidit eallinnávccalaš fitnodagaid ja bargosajiid ja lea oassi ássankvalitehta- ja báikegodde- ovdáneamis báikkálaččat ja guvllolaččat.

Kulturvuđot ealáhusovdáneami deatalaš dovdomearkkat leat hutkkáivuolta, kulturgealbu ja fuomášumit. Kulturvuđot ealáhusprošeavttat leat dávjá friddjaavádagas gaskal mánggaid

¹⁹ Válddahallan lea vuodduvuvvon kultur-Retur rapport 4/2007-raportta oassái, maid NIFU/STEP lea dahkan Gielda- ja guovlodepartementta ovddas.

servodat- ja politihkkasurggiid nugo kultuvra, ealáhus ja guovloovddideapmi. Danne lea áššáigullelaš guorahallat man muddui doarjjavuogádat láchčá dili fitnodagaide gulul ja dađistaga iešheanaláččat ja eallinnávccalaččat birgegoahtit ekonomalaččat.

Ulbmilsuorggit

- Áigodagas lea dárbu eambo searaid bidjat lotnolas ealáhusaid heivehallamii.

Riikkalaš dási oasáluš

- Guovlluin lea dárbu lotnolas ealáhusaide láchčit dilálašvuodaid, sihke rápmaveavttuiguin ja váikkuhangaskaomiiguin. Lotnolas ealáhusat fertejit šaddat ulbmilsuorgin ráđdehusa unnaservodatánjiruššamis.

4.5 Petroleum

Stoltenberga ráđdehusa politihkalaš vuodđu deattuha ahte davveguovllut, energiijapolitihkalaš fápmoguovddážin, leat Norgga politihkalaš ánjiruššansuorgi. Davveguovlodiedáhusas²⁰ bohtá ovdan ahte stuorra resurssat davvin galget bohtit álbmogii buorin. Mearrideaddjin lea ahte riikkaoassi ieš nákke láchčit dárbašlaš guvlloláš rápmaid mat váikkuhit ekonomalaš ovdáneapmái, servodat- ja ealáhusovdáneapmái.

Romssa fylkkasuohkan bargá dan ovdii ahte ovdal 2010 galgá gávdnot dárkkistuvvon rápmagaskaoapmi ja plánagaskaoapmi mii váikkuha hálddašanplána sisdollui ja viidáset váikkuhusčielggadanproseassaide. Ollislaš hálddašanplána dárkkisteapmi 2010:s fertesii lassin davvi petroleumdoaimmaid birasguoskevaš lassiváikkuhusaide maiddá enet čalmmustit vejolaš servodatguoskevaš lassiváikkuhusaid.

Jus petroleumovdáneapmi galgá buktit stuorámuš lági mielde guvllolaš ja báikkálaš árvoháhkama, de fertet čalmmustahttit guhkesáigge ja dássidis lassiváikkuhusaid. Rusttegiid doaimmaheami árvoháhkanahtti áiggi mielde lea mearkkašatti. Vášáhusat čájehit ahte lea doaimmahanmuttos goas áiggi mielde hábmejuvvojit stuorámuš njuolgo lassiváikkuhusat bargguiduhttima, báikkálaš ja guvllolaš gálvo- ja bálvaluslágideamiid, kapitálalasiemiid ja investeremiid ektui. Danne lea deatalaš ovdánahttit fitnodatovddidanprográmmaid mat leat vuodđuduvvon daid lágideddjiid gealbodárbbuide ja -gáibádusaide geat galget fuolahit ja divodit rusttegiid mat leat doaimmas.

Ferte maiddá vuoruhit petroleumdoaimma guhkesáigge gánnahttivuoda dain osiin árvoráidduš main leat stuorámuš guvllolaš lassiváikkuhusat. Dat guoská sihke guvllolaččat ávkástallat gássa industriijii ja energiijaulbmiliidda, guvllolaččat geavahit petroleuma álgoávnasin ja oljo- ja gássaindustriija suorggiduvvon doaimmaide. Ealáhuseallin ferte vuoruhit daid surggiid main riikkaoasis lea ovdamunni nugo oljosuodjalusgearggusvuolta, bearráigeahččan, doappargiedahallan.

Davvi-Norgga fitnodagaid ja DjO-birrasiid ja ásaiduvvon norgga gálvolágideaddjiindustriija ovtasbargooktavuodat leat deatalaččat vai sáhtta vuoruhit ealáhusovttastusaid ásaheami. Dakko berresii maiddá vuoruhit nu ahte láchčá dili ásahtit fitnodagaid main lea deaddu petroleumindustriijas. Ferte sihkkarastit eavttuid mat váikkuhit ahte ásaheamit nannejit

²⁰ St. diedáhus 30 (2004-2005) *Muligheter og utfordringer i nord*

guvllolaš ja báikkálaš ealáhusa ja doibmet dego industriijamohtor barggus ovddidit riikkaidgaskasaš ceavzilis ealáhusovttastusaid riikkaosis.

Eará fylkkaid vásáhusat čájehit ahte gássa gáddáibuktin ja gássabohkanbáikkiid doaibma-funkšuvnnat dat addet vejolašvuodaid ovddidit ealáhusaid. Romssa vejolašvuodát leat dakkár suorggit go mariidna buvttadeapmi, energiija, birasbearráigeahčču ja válmmasvuohka, logistihkka, projekteren, inšenearabálvalusat ja priváhta bálvalusat. Berrešit bisuhit doaimmaid ja ovddidit ođđa doaimmaid doppe gosa juo leat vuodđuduvvon doaimmat ovddežis. Čalmmusteapmi ferte leat davveguovlluid petroleumdoaimmaide sihke ruošša ja norgalaš oasis Barentsábis. Dán dili áitta lea davveguovlluin ohcandoaimmaid guhkesáigásaš bissá-neapmi, mii dagaha dan ahte máhttobirrasat unnot.

Árbevirolaš lágideaddjiindustriija, erenomážit skiipahuksehat- ja inšenearadoaimmaid, guhkesáigge váldohástalus lea heivehit iežaset boahhteáigge petroleumindustriija gávpemárkaniidda mas leat ođđa huksenčovdosat ja ođđa teknologiiija. Deatalaš eavttut dasa ahte petroleumindustriija galgá ovddiduvvot ođđa vuodđoealáhussan davvin lea ahte riikkaoassi geasuha dárbbášlaš gealbbu. Dat mielddisbuktá ahte ferte vuoruhit očcodeami ja oahpu sihke joatkkaskuvllain ja alit oahppu teknalaš fágain. Davvi petroleumdoaimmaid – Helgelánddas Barentsáhpái, fertešii eanemus lági mielde hoidet davvin. Riikkaoassi ferte ja galgá oažžut mearridan- ja jođihangealbbu.

Hálddašanplána bidjá bajimuš rápmmaid dáláš ja ođđa doaimmaide mearrabirrasis, ja dat láchá dili nu ahte ealáhusat nugo guolásteapmi, mearrajohtolat ja petroleumdoaibma galget searvágaid doaibmat. Plánaáigumuš lea ásahit ollislaš ja ekovuogádatvuodđuduvvon hálddašeami.

Ulbmilsuorggit

- Petroleumbirrasiid fertejit nannejuvvot davvin. Háršttás galgá ain leat davi oljoguovddáš-árvu dainna lágiin ahte doaimmat mat leat dohko biddjojuvvon, bissot ja ovddiduvvojit eambbo. Romsa mas leat dutkan- ja máhttobirrasat, ferte eambbo boahtit oidnosii oljoindustriija ovdáneamis davvin. Golbma davimus fylkkasuohkana fertejit nannet ovttasbargguset petroleumdoaimmaid heivehallamis.
- Davvinorgalaš gávpemárkanoassi petroleumdoaimmas ferte lassánit dainna lágiin ahte máhttodási buoriduvvo ja fierpmádat huksejuvvo.
- Davvin máhttovuodđosaš ealáhusdoaimmat fertejit lassánit ee. gássa industriijalaš ávkinatnimis.
- Infrastruktuvra ferte buoriduvvot ee. gássa distribušuvdnasystema bokte.
- Čalmmusteapmi ferte leat gánnáhahti ovdádusa vuodđojurdagii ja birrasii dainna lágiin ahte vuoruhuvvot šaddet doaimmat mat galget gássain buhttet dáláš energiijačovdosiid, erenoamážit fievrádussuorggis.
- Romssa petroleumplána ferte ođasmahttojuvvo.

Riikkalaš dási oasáluš

- Ohcandoaimmaid ferte leat vejolaš ovddalgihtii diehtit, ja dat galget leat jeavddalaččat.
- Barentsábi oppalaš hálddašanplána ii berrešii bissehit ohcamiid, muhto dasto leat buorre vuodđun ođđa juohkimiidda ja stuorit doaimmaide davvin.
- Lea dárbu bargat vai petroleumresurssaid geavaheapmi ja dan mielddásaš doaimmat váikkuhit guovlluide.

4.6 *Industriija muđui*

Divohatindustriija ja eará industriijat barget garra gilvalanmárkanis, ja boahhteáigásaš stuorra hástalus sidjiide lea dahkat gilvalanovdamuniid man vuodđun lea hábmen, áššehasheivehallan, kvalitehtasihkkarastin, odđa teknologiiija ja viiddis máhttu. Oppalaččat dán industriija dovdomearka leat unna oasis main leat ráddjejuvvon vejolašvuodát odasmahttit ja ruhtadit stuorra teknologiiija. Go dilli šaddá nu ahte gilvu lassána sihke gávpemárkaniid ja bargonávccaid alde, de industriija ferte ávkin geavahit goappašiid sohkabeliid máhtu.

Seammás go leat hukseme Snøhvit-ráhkadusa leat davvinorgga skiipahuksenindustriijas leamaš reastaluvvamat ja heaittiheamit. Dasa lassin lea Lulli-Norgga skiipahuksenindustriija vásihan allakonjuktiiva áiggiid daid mañimuš jagiid. Sivvat ovdáneapmái davvin sáhttet leat fanasveaga strukturievdadusat, mearrasuodjalusa heaittiheamit davvin ja rievdadusat ruošša guolástanfatnasiid divvunminstaris. Dat lea mielddisbuktán ahte suorggis leat liiggás návccat, unna dietnasat, unnit gávppašánfriddjavuohta ja ahte suorgi lea massán gealbbu. Vai skiipahuksenindustriija galgá nákcet gilvalit árbevirolaš márkaniin ja dagahit davvinorgga skiipahuksenindustriija gánnáhahtti suorgin, de ferte lassin guolástanfatnasiid ja eará fatnasiid divodeapmái maiddá lágidišgoahhtit bálvalusaid guollebiebmamiidda ja mearrarusttegiidda, eanavuodđuduvvon industriijii ja petroleumindustriijii.

Minerálaressursaid geavaheapmi gáibida viehka ollu fámuid ja ealáhusa gánnáhahttivuohta sorjá dasto buori muddui fápmohattiin, ja gilvalandilálašvuodain máilmmi gávpemárkanis. Jáhkkinis buorit gávdnosat leat fuomášuvvon, ja daid lea dárbu čielggadit plánaáigodagas²¹. Odđa minerálalága ráhkadanbargu lea fas álggahuvvon, ja deatalemos báhcán momeanttat leat dat mat gusket sámi guovlluid eananeaiggádiidda ja eanavuodđohálddašepmái.

Ulbmilsuorggit

- Dárbu lea čalmmustit industriija máhtto buorideaddji doaibmabijuide buoridan dihte árvodahkama.

Riikkalaš dási oasis

- Čalmmustit lea dárbu industriija rápmaeavttuide vai buorránit árvodahkan ja gilvalanávccat.

Geologalaš resurssaid lánkaásahus berrešii vuhtii váldit guvllolaš beroštumiid ja addit suorggis vejolašvuoda bargosajiid lassánit gánnáhahtti lánkai. Erenoamážit lea dárbu geahččat bearrái ahte sámi guovlluin geologalaš resurssaid geavaheapmi galgá árbevirolaš doaimmaide soahppevaš.

4.7 *Bálvalusaddi ealáhusat*

Bálvalusaddi ealáhusat leat viehka deatalaččat fylkka bargosadjedillái. Dárbu lea buoridit ovdáneami fievrádusealáhusain, IKT ja máhttointensiiva gávppálaš bálvalusdoaimmain (KIFT).

Go diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiija (IKT) geavahuvvo, de dat ovddos guvlui sáhttá addit stuorra vejolašvuodaid bálvalusaddi ealáhusain. IKT váikkuha buot ekonomalaš

²¹ Geologalaš fylkkaprográmma bokte leat čuovvovaš gávdnosat dahkkojuvvon: Čuvges ja buhtes kálkageađgi Evenášši/Dielddá rádjeguovllus, čuvges ja buhtes dolomihtta Báhcavuonas, tálka Jáhkonnjárdgas ja ástageađgi Bearddus.

surggiide, ja dasto vel organisašuvdnastruktuvrraide ja bargodilálašvuodaide. Hástalusat leat mo guovllut galget bissot oalgálagaid IKT-ovdánemiin, ja nu maid leat mielde dán suorggi ovdáneamis.

Gávppálaš ja ruđalaš bálvalussuorgi lea strategalaččat deatalaš fylkii. Jos dát suorggi raššuduvvo ain eambo, de das sáhttet šaddat guhkesáigásaš váikkuhusat fylkka ealáhusaid ovdáneapmái.

4.7.1 Máhttointensiiva ealáhusat

DjO-vuđot ealáhusdoaimmaid vuodđu lea buorre Romssas. Buktagiid ja bálvalusaid ođđa teknologijain ja máhtuin fertejit dávjá leat riikkaidgaskasaš gávpemárkaniid várás, go riikka siskkáldas gávpemárkanat eai leat doarvái stuorrát. Hástalus lea nappo dalle ovddidit guvllolaš ealáhuspolitihka mii addá ealáhusdoaimmaide vejolašvuoda gilvalit ovtadássásaš eavttuiguin eará fitnodagaiguin riikkas ja olgoriikkas. Dat mearkkaša doaibmabijuid mat galget geahpedit guhkes gaskkaid buktin heajos beliid ja ovddidit geasuheaddji ja dynamalaš ealáhusbirrašiid. Ođđa bargosajiid ráhkadeapmi guovlluid máhttointensiiva ealáhusaide berre movttiidahttojuvvot dainna lágiin ahte infrastruktuorra ja ovddidanbirrasat fállujuvvojit olbmuid geain leat alit máhttu.

Bioteknologiijas lea stuorra árvodahkanvejolašvuodát. Go dat vejolašvuodát galget geavahuvvot, de gáibiduvvo čielga ulbmilvišuvdna, ja ahte politihkárat, ealáhusdoaimmat, eiseválddit, DjO-birrasat dorjot dan, ja vuoruhit čielgasit. ”Bioklynge Nord” lea ovdamearka dakkár ovttasdoaibmamis ealáhusdoaimmaid, DjO ja earáid gaskkas buoridan dihte hutkan- ja gávppáiduhhtinnávccaid. ”Bioklynge Nord” ferte viidáset ovddiduvvot vai šaddá ”Norwegian Center of Expertise”.

4.7.2 Ođđaárvalusat, fidnohutkan ja ođdahutkan

Dálá ráđdehus deattuha ahte fidnohutkan²² lea okta dain deataleamos faktoriin ođdahutkamis ja ovdáneamis, ja mii háliidit lámčit dili nu ahte sáhttá oahppat fidnohutkama olles oahpahusmannodagas, mii mearkkaša mánáidgárddis gitta allaskuvlii.

Fertet vuoruhit nannet ođđaásahangráda fylkkas dan gealbbu, daid vejolašvuodaid ja ovdamuniid vuodul mat leat guovllus. Deatalaš ángiruššansuorgi dán vuoruheamis lea oččodit eanet nuoraid ja nissonolbmuid fidnoálggaheadjin. Fylkkaplánadieđáhusa 2005 vuodul lea Romssa fylkkasuohkan álggahan fidnoutki- ja ođdahutkanprošeavtta ”Helhetlig gründersatsing i Troms”, mii lea jurddašuvvon leat doaibma- ja boadusguvllot prográmma mii galgá hukset ja oktiheivehit dáláš doaimmaid, ja ovddidit ođđa bijuid lámčtin dihte dili eanet fidnoálggaheddjiide Romssas. Fertet ráhkadit struktuvrraid nugo fierpmádagaid ja arenaid, vai ulbmiljoavku ealáhus- ja ovddidanbargit besset lonohallat vásáhusaid ja hukset gelbbolašvuodaset.

Ulbmilisuorggit

- Dárbu lea čalmmustit máhttoibuoridandoaibmabijuid bálvalusaddi ealáhusain, vai árvoháhkange buorrána.
- Dárbu lea bargat dan badjelii ahte lea ovdáneapmi máhttointensiiva gávppálaš bálvalusaddi ealáhusas ja diehtjuohkin- ja kommunikašuvdnateknologija suorggis.

²² Vrd fidnohutkama strategijaplána ”Se mulighetene og gjør noe med dem”. Dán strategiija ulbmil lea čalmmustahttit fidnohutkama sihke oahppomihtun ja oahpahusstrategiijan. Vrd maddái ráđdehusa St diedáhusa nr 21 (2005-2006) ”Hjerte for heile landet. Om distrikts- og regionalpolitikken”, mas movttiideapmi fidnohutkamii deattuhuvvo leat guovddáš oassi boaittoeal- ja guovlopolitihkas.

- Dáláš allamáhttovuđot ealáhusgihput ja hutkansystemat fertejit viiddiduvvot ain eambo.
- Go ođđa ealáhusgihput ášahuvvojit Romssas, de lea dárbu deattuhit ođasmahttin- ja hutkanvejolašvuodaid. Deaddu ferte maid leat máhttogihpuid vejolašvuodas bargat ovttasráđiid ja fierpmádagas.
- Dárbu lea lágidit nu ahte Romsa bissu ja ovddida iežas ovdamuniid ja lihkostuvvá bioteknologiija ovddidanbarggus.
- Vai bioteknologiija bissu ja ovdána Romssas, de lea vuodđun dárbu movttiidahttit guovllu dutkiidbirrasiid máhtolaš olbmuid bissut guovllus.
- MABIT-programma ferte joatkit.
- Bioklynge Nord ferte formaliserejuvvot ja viiddiduvvot.

Riikkalaš dási oasáluš

- Dárbu lea hukset čielga riikkalaš oainnu bioteknologiija áŋgiruššamis, ja oasálaččat berrejit dan čuovvolit.
- Váikkuhangaskaoamit fertejit biddjojjuvvot vuoruhuvvon bioteknologiijaáŋgiruššamii.

4.8 Mátkealáhus

Turismmas ja mátkealáhusas lea stuorra lassáneapmi eaige leat galle ealáhusa mat sturrot seamma jođánit. Jus Romssa mátkealáhus galgá leat mielde dán ovdáneamis, de ferte ealáhus buorebut oktiiheivehuvvot nu ahte guovlu oažžu ollislaš mátkealáhusfálaldaga. Davvi-Norgga mátkealáhus ferte ovttasbargagoahtit riikkaosasi dásis vai márkanfievrrideapmi šaddá nu buorre go vejolaš. Okta deatalaš oassi mátkealáhusáŋgiruššamis lea loahpahit barggu Romssa mátkealáhussii ášahit oktasaš gávpevuodđudusa, mii galgá leat vuodđun oktasaš márkanfievrridanfitnodahkii olles riikkaosái .

Romssa-gávpot lea Romssa fylkkas dat báiki man eanemus mátkkošteaddjit galledit. Stuorámuš hástalusat leat boaittobealguovllut, gos ferte ovddidit lundui vuodđuduvvon doaibma- ja vásáhusbuktagiid maid sáhtá fállat erenoamáš surggiide márkanis vai ođđa mátkkošteaddjit galledišgohtet Romssa. Guovllus ja riikkaoasis leat sihke luondu ja kultuvrra dáfus buoremus vejolašvuodat viidáset ovddidit eallinnávccalaš lundui ja vásáhusaide vuodđuduvvon mátkealáhusa.

Ulbmilsuorggit

- Dárbu lea bargat dan badjelii ahte oažžut buresdoaimbi ja ulbmálaš organisašuvdnamále fylkka dásis, ja riikkaoasseovttasbarggu.
- Ođđa buktagat mat ráhkaduvvojit, fertejit heivet gávpemárkanii. Erenoamážit lea dárbu bidjat fálaldahkan návccaid olbmuid iežaset searvamii, go dat sáhtá geasuhit eanet turisttaid Romssa fylkii. Buvttan berrejit dakkár fálaldagat ráhkaduvvot, main luondu ja kultuvra lea oassin.
- ”Nasjonal turistveg” ja dasa gullelaš infrastruktuorra ferte buoriduvvot.
- Doaimbajuid ovddideapmi buoridan dihte mátkkoštanbuktagiid kvalitehta Romssas. Nu lea vejolaš ee. máhttobuorideami bokte.
- Váikkuhit dasa ahte lea nu ulbmálaš mátkevuodaleapmi go vejolaš, ja vuodalanbarggu árvvoštallat.

Riikkalaš dási oasáluš

- Ášahit riikkalaš mihtidansystema mátkealáhusa váikkuhusaid mihtideapmái, mas leat jahkásaš ođasmahttimat.

5 Váldofáddá 3: Logistihkka ja infrastruktuva

Bajimuš ulbmil lea ahte

- fievrrádusa ja telekommunikašuvnna infrastruktuva galgá hálddašuvvot ja ovddidit dainna lágiin ahte addá servodat- ja ealáhuseallimii vejolašvuodaid ovdánit ja beassat gávpemávkaniidda ovttadássásažžan riikka guovdilis guovlluiguin.

5.1 Fievrrádusinfrastruktuva

Go Romsa gieđahalai Riikkalaš fievrrádusplána strategalaš perspektiivvaid áigodaga 2006-2015 várás, de deattuhii ahte johtalus lea deatalaš guovllu ealáhus- ja servodatovdáneapmái. Romssa strategalaš árvvoštallan deattuha man deatalaš fylkka mariidna ealáhusat šaddet leat riikii boahteáiggi árvodahkama dáfus, ja danne dat lea riikii gullelaš hástalus lágídit nu ahte dát vejolašvuodát šaddet duohtan.

5.1.1 Davi fievrráduskorriduvrrat, bajimuš fievrrádusystema

Riikkalaš beroštumiid dihte ja buoridan dihte davveguovlluid árvoháhkama, de fertejit riikkalaš ja riikkaidgaskasaš fievrráduskorriduvrrat ruhtaduvvot. Geahča mieldečuvvosa 3. Lea deatalaš leat mielde ovddideame ja ovttasbargat fievrrádus- ja logistihkkadeaivvadanbáikkiid ektui Davveguovlluin. Historjjálaš áiggi lea nannáma mearragáttis vuolgán gávpejohtalusgeainnut Davvemeara rastá, ja johtalusgeainnut leat suorranan nuorttas ja oarjjás, mannan Norgga gátti davás gitta Davveoarje-Ruššii. ”Nordlige Maritime Korridor” lea mángga proševttaid logus dakkár mii galgá ovddidit otnáš mearrageavaheaddji fievrridansystemaid seammá guovlluide ávkin. Eurohpás ja Davvi-riikkain fievrridan- ja logistihkkastruktuvrrat leat nuppástuvvamin. Deatalaš fievrridankorriduvrrat vuoruhuvvojit ja deaivvadanbáikkiid šaddet boaittoeal guovlun. Romsii maid lea hirbmat deatalaš sihkkarastit fievrrádusgeainnuid Nuorta- ja Guovddáš-Eurohpái.

Ulbmilsuorggit

- Davvi-Norggas ja Romssas fertejit oaidnit odđa fievrrádusfierpmádagaid ja lágídit searaid nu ahte heivejit odđa struktuvrraide main mii šaddat sorját boahteáiggis.

Riikkalaš dási oasáluš

- Romsa ferte bidjat áššelistui riikkaidgaskasaš barggu man fáddán leat davi fievrrádus-korriduvrrat.
- Dárbu lea lágídit čuovvovaš doaimmaide sihkkarastin dihte Romsii beassama buriid riikkaidgaskasaš korriduvrraid:
 - Intermodála deaivvandanbáikehámman/seaillushámman ferte ráhkaduvvot Romsii. Narviika fertešii eanet huksejuvvot vai sáhtá leat daid fievrridemiid deaivvadanbáikin mat geavahit biillaid ja ruovderati. Daid gaskavuodaid fertet čalmmustit. Terminálat fertejit dárbbu mielde ráhkaduvvot.
 - Dannego dárbu lea birasoahppevaš ja mánggalágan gálvofievrridanfálaldagaide, de ferte projekteret ruovderatti mii čatná Romssa ja Ofuohta rati oktii.
 - Háršttá/Narviikka girdihámman ferte viiddiduvvot girdifievrrádusgálvvuid deaivvadanbáikin.

- E-6 regularitehta- ja johtinvejolašvuodát fertejit vuoruhuvvot ovddimussii, ja dárbu lea bargat dan badjelii ahte E-8 oažžu TEN-árvvu ja E-10 čilgejuvvo sierra váldoruvtton ruđaid vuoruheamis.

5.1.2 Guvllolaš fievrrádusystema

Árvvoštallama vuodđun lea ahte guolástus- ja mearradoalloealáhusas leat stuorra logistihkka-hástalusat mearas ja gáttis, ja dat gažaldat mo dáid fievrridanvugiid gaskasaš deaivvadanbáiki berre leat vai ealáhusat ožžot nu buriid ovdánanvejolašvuodaid go vejolaš. Ealáhusaid fievrideamit galget vuoruhuvvot ovddimussii.

Vai leat mielde bisuheamen guovllu ássanminstara ja buorideamen guovlluid ealáhusaid rápmaveavttuid, de lea deatalaš ahte dáláš geainnut buoriduvvojit dihto dássái man heajut geainnut dál leaš, ja ahte daid ortnegisdoallan buoriduvvo. Dasto leat luottehahtti geainnut ja geaidnofierpmádagat deatalaš eavttut.

Ulbmilsuorggit / Riikkalaš dási oasáluš

- Dárbu lea ásahit beaktilis "feedersystema" deaivvadanbáikkiide Romsii ja Narviikii. Mearrafiervrrádusa dáfus dat eanaš mearkkaša ahte leat doaibmabijut stuorimus johtalushámmaniin ja guolástushámmaniin, ja geaidnofievrideami dáfus dat mearkkaša ahte lea dárbu lágídit njuovžilis geaidnofievrideami deaivvadanbáikkiide. Dat mearkkaša ee. ahte ollu eanet fylkkageainnuide biddjojuvvo čavga geaidnobajáldas ja ahte geaidnofierpmádat buoriduvvo nu ahte guoddá ollu stuořit biilagurpmiid. Dasto suodjaluvvojit deataleamos geaidnogaskkat, vai ii leat geađgefierranvárra. Fysalaš riđdohehttehusaid sadjái galget maid earáge molssaeavttut árvvoštallojuvvo gokko lea govttolaš goluid dáfus.
- Dainnago mearradoallo- ja guolástusealáhusain lea dárbu fievrridit varasguliid gávpe-márkaniidda, de ferte čilgejuvvo mii daid deataleamos geaidnofierpmádat leat, ja dan regularitehta ja johtingelbbolašvuotta ferte leat deatalaš árvvoštallamis.
- Dárbu lea ain návccaid bidjat geaidnogaskkaid sihkkarastinbargguide, vai geainnut bissot rabas.
- Buorit lahtat ja lahttaoktavuođat ja buorre ortnegisdoallu dálvet dahket geainnuid luottehahttin ja sihkkarin. Johtalusoadjebasvuoda buoridanbarggut galget joatkit dan meari mielde mii odne lea.
- Dáláš geainnut fertejit buoriduvvot ja dollojuvvo ortnegis, vai leat nu buorit ahte eai headuš johtalusa dálvet. Sekundeara geaidnofierpmádagas lea erenoamáš deatalaš dálvit doallat geainnuid rabas ja ortnegis ealáhusfievrridemiid jándor- ja áigodatdárbbuid mielde.
- Riddoruktu bisuhuvvo fievrridansysteman mii goluid dáfus lea viehka buorre.

5.1.3 Olbmuidfievrrádus

Dárbu lea sihkkarastit ahte olmmošfievrridemiid leat vejolaš čadahit jearggalaš vuogi mielde riikkalaš guovddážiidda, ránnjáfylkkaide ja muđui Davvikalohttii. Fylkka siskkáldas hástalusat leat nannet kommunikašuvdnalinnjái guovloguovddážiid, báikkálaš guovddážiid ja birasbáikkiid gaska.

Ulbmilsuorggit

- Mátkkošteddjiid terminálat galget ráhkaduvvot Romssas, Háršttás, Finnsnesas ja Skiervás.
- Gávpotguovlluin lea dárbu oažžut kollektiivafievrruide stuořit oasi mátkkošteddjiin.

- Gávpotguovlluin infrastruktuurra galget geavaheaddjit máksit dađistaga eambo.
- Viidodatgeavaheapmi ferte nu lágiduvvot ahte ii šatta stuorit dárbu ruhtadit geainnuid.
- Girdi- ja fanasjohtimat Lulli-Romssa/Davvi-Nordlándda ja Bådáddjo-Romssa-Finnmárkku gaska fertejit buoriduvvot. Girdemátkefálaldagat Davvi-Romsii ja Beardui fertejit buoriduvvot.

Riikkalaš dási oasáluš

- Lágiduvvot ferte nu ahte šaddet hálbbit girdimátkelihput ja buoret ruvttofálaldat. Termináladilli ferte buoriduvvot Bearddu girdihámmánis nu árrat go vejolaš.
- Rádjerasttideaddji mátkkoštanvejolašvuodát fertejit buoriduvvot Davvikalohtas.

5.1.4 Fievrrádušplánema regionaliseren

Johtaluspolitihka vuodđun ferte leat dat vuodđojurdda ahte mearrádušat galget dahkkojuvvot nu lahka geavaheddjiid go vejolaš. Danne lea dárbu ahte fylkkasuohkan váldá badjelasas koordineren- ja stivrendoaimma áššiin mat gusket guvllolaš johtalussii. Go Romssas geahččat áššiid, de dávjá riikkalaš plánabargu čalmmusta boasttu áššiid. Dárbu lea defineret eambo mat áššiid dat gullet lunddolaččat riikkalaš, guvllolaš ja báikkálaš johtalusfierpmádahkii. Riikkalaš njuolggadusaid mielde fylkkasuohkanis ferte leat friddjavuohta hálddašit ruđaid sihke ruhtadeapmái ja doibmii.

Riikkalaš dási oasáluš

- Riikkalaš rápmat johtalusfierpmádaga ruhtadeami várás fertejit leat dan mađe stuorrát ahte dárbbalaš proševttaid leat vejolaš čadahit, maiddá guovlluin.
- Guvllolaš váldi ruhtadangaskaomiid badjel ferte nannejuvvot vai leat vejolaš ovddidit ja geavahit guvllolaš ovdamuniid.

5.2 Riddobearráigeahčču

Go petroleumdoaimma lea lassánan olggobealde Davvi-Norgga gáttiid, ja go oljuhivvodat lea issorasat lassánan, maid vižžet Davvenuorta-Ruoššas ja fievrridit Norgga gáttiid olggobealde, de lea dárbu ásahit ollu buoret heahteválmastusa ja mearrabearráigeahču. Hástalus lea ee. nannet birasbearráigeahču miehtá mearragátti, atnit čalmmis ja dárkkistit resursageavaheami ja johtalusa riddobearráigeahččiiguin geaid lohku stuoriduvvo. Riikkavuollásaš mearra- viidodaga viiddideapmi lea deatálaš go galgat dárkkistit mearraoadjebasvuoda, muhto dárbu maid lea nannet ovttasbarggu riikkaidgaskasaš, riikkalaš ja guvllolaš oasálaččaiguin.

Ulbmilsuorggit

- Nannet ovttasbarggu riikkalaš ja riikkaidgaskasaš oasálaččaiguin buoridan dihte mearraoadjebasvuoda.
- Nannet riikkalaš dieđuid ja máhtu áhpeguovlluid ja polarguovlluid dilálašvuodaid birra.

Riikkalaš dási oasáluš

- Dárbu lea ovddidit systemaid birasbearráigeahčču, roassogehčču ja oadjebasvuhtii čoavdin dihte hástalusaid. Oasálaččaid, geain lea ovddasvástáduš birrasis ja roassogeahčču miehtá mearragátti, lea dárbu oažžut ovttasdoaimmamii.
- ”Barentshavet på skjerm” fertet ásahuvvot.
- Skiipajohtalusgeainnut fertejit buoriduvvot, váralaš ávdnasiid fiervrideamit fertejit dieđi-

huvvot, ja skiipajohtaleamit fertejit leat buoret bearráigeahčus. Mearrageahčču ferte ođastuvvot.

- Birrasa ja sihkkarvuoda riikkaidgaskasaš deaivvadanbáikkiid eiseválddit fertejit geahččat bearrái ahte skiippat mat johtet Norgga gátti, devdet dábálaš gáibádusaid birrasa ja sihkkarvuoda dáfus.
- Ráhkadit strategijaid norgalaš áhpeviidodagaid várás.
- Nannet siviila – militeara ovttasbarggu vai buoremus lági mielde geavahuvvojit riikkalaš resurssat norgalaš áhpeguovlluid bearráigeahčču, ee. geavahit máhtu ja vejolašvuodaid mat leat maritiibma áibmobearráigeahčču guovddázis Lstn Ráisavuotna.
- Oassin mearrageahčus maid ferte dálkegeahčču buoriduvvot dainna lágiin ahte riikka- viidosaš dálkerádarráidu huksejuvvo johtileamos vuogi mielde.

5.3 Govdabáddi – boahhteáiggi infrastruktuorra

Stáhta lea bidjan govdabáddeásaheami priváhta gávpemárganii. Dakkár vuogi geažil rievtti mielde dušše gávpogat ja stuoribuš báikkít ožžot dohkálaš govdabáddefierpmádaga. Romssa fylkka dovdomearka leat unna báikkázat, guhkes gaskkat ja vuorjjes ássamat. Go stáhtalaš ovddasvástádus ii leat infrastruktuorra huksemis, de Romssa fylkkasuohkan lea váldán badjelasas sihkkarastit sárasinfrastruktuorra vejolašvuoda fylkkas buot osiide, ja vuodđudan foandda govdabátti huksemii.

Fylkka govdabáddeánjiruššan galgá leat positiiva guvllolaš fápmu – veahkkin nannet suohkaniid, fylkka ealáhusdoaimmaid, DjO-birrasa, stáhtalaš lágádusaid ja fylkkasuohkana ovttasbarggu. Ođđa infrastruktuorra čáhkke saji almmolaš ja priváhta doaimmaid ođasmahttimii ja njuovžžilmahttimii. Prošeavtta "Govdabáddefylka Romsa" ánjiruššan vuoruhuvvo ovddimuš plánaáigodagas:

Ulbmilsuorggit

- Suohkaniid ja fylkkasuohkana ovttasbarggu galgá ruohtastuhttit govdabátti huksema ja ovddidit fierpmádatvuđot čovdosiid sihke priváhta ja almmolaš suorggi várás.
- Jotkojuvvot galgá DjO/stáhtalaš lágádusaid ovttasbarggu fylkkas.
- Fylkkasuohkana govdabáddefoanda galgá nannejuvvot.
- Vuodđofierpmádat galgá ollit fylkkas buot suohkaniidda.
- Prošeakta berre viiddiduvvot nu ahte fátmasta riikkaidgaskasaš ovttasbarggu Davvikalohtas ja Barents-guovllus.

Riikkalaš dási oasáluš

- Stáhta ferte váldit ovddasvástádussan bearráigeahččat ahte govdabáddi huksejuvvo miehtá riikka. Jierpmálaš guovlopolitihkka eaktuda ahte leat ovttá buorit vejolašvuodát beassat nehttii juohke báikkis. Romssa fylkkasuohkan áigu dan dihte bovdet stáhta oasálažžan viiddidit oasis "Govdabáddefylka Romsa".

6 Ealanávccalaš ovdáneapmi

Čuovvovaš bajimuš ulbmilat biddjojuvvojit vuodđun:

- Romssas buot doaibmamušaid vuodus galgá ealanávccalašvuoda vuoddojurdda leat, mii sihkkarastá ahte luonddus váldojuvvo várra ja ahte dat seailu boahttevaš sogaide.

Biras- ja resursavuhtiiváldimat galget leat oassin buot doaimmain mat ovddidit guovlluid. Romssa árvodahkan, ja ássamiid ja ovdáneami vuodđu, leat buori muddui min luonddu resurssat. Romssa stuorra birashástalusat čatnasit viidodagaide ja biologalaš resurssaid geavaheapmái. Energijageavaheapmi, dálkkádatgássaid ja nuoskkideaddji ávdnasiid luoitimat lundui, leat ealanávccalaš ovdáneami guovdilis fáttát.

6.1 Areálaresurssat ja biologalaš šláddjiivohta

Viidodagat leat vátna resurssat, ja daidda dárbbášuvvo oktiiheivehuvvon ja oppalaš guvllolaš hálddašeapmi. Romssas leat máŋga ja deatalaš viidodathástalusat. Geavaheami ja suodjaleami gaskavuolta lea guovdilis ášši. Mariidna ealáhusdoaimmaid lassáneapmi mearraguovlluin lea buktán mielddis stuorit dárbbu viidodagaide. Eanandollui ja boazodollui lea dárbu seailuhemiin ja kártemiin sihkkarastit eanandoalloviidodagaid ja meahcceviidodagaid. Huksen- ja infrastrukturulbmálaš viidodagaid lea dárbu heivehit oktii. Suodjalus lea deatalaš Romsii, muhto dárbbáša stuorra eananviidodaga.

Geavaheapmi maid lea suodjaleapmi; báikkálaš olbmuid árbevirolaš mearra- ja eanangeavaheapmi ferte váldojuvvot vuhtii. Norga lea Eurohpárádi eanadatkonvenšuvnna bokte geatnegahtton lásihit fuomášumi mávssolaš eanadagaide areálaplánemis ja ovddidit eanadagaid suodjaleami ja ceavzilis eanadathálddašeami. Meahcceresurssat nugo vuovdi, fuodđu ja sáivačáhceguolit mearkkašit ollu kultuvrralaččat ja báikkálaš ruhtadollui. Kulturmuittuid ja kulturbirrasiid šláddjiivohta ferte seailuhuvvot máhtto- ja geavahusresursan. Dárbu lea suodjalit lagašbirrasa olggustallanguovlluid ja ruonas guovlluid.

Luonddus lea alddis árvu, muhto go biologalaš šláddjiivohta seailu, de máiddái stuorra-árvosaš resurssatge bissot olggustallama, vásáhusaid ja ealáhusdoaimmaid várás. Stuorra hástalusat čuvvot eanandoalu (jeaggegoikadeamit, kultureanadagaid oktiišaddamat, mohtorjohtalus ja muorrašlájaid molsun), mearragátti ja anadroma luossaguliid hálddašeami (biebmoguliid báhtareamit ja luossaparasihitat) ja gáddeguovlluid huksemat, jávrrit ja jogat. Viidodatplánema guvllolaš oktiiheiveheapmi lea deatalaš luonddu boatkankeattes viidodagaid seailuheapmái ja mávssolaš kultureanadagaid sihkkarastimii.

Biologalaš šláddjiivođa hálddašnovddasvástádus gullá suohkaniidda, main leat vánit ruđalaš resurssat ja máŋgga dáhpháhusas unnán birasfágalaš máhttu dan barggu čadaheapmái.

Ulbmilsuorggit

- Romssas lea guvllolaš dásis dárbu ovddidit ollislaš strategii ja birrasa ja luonddu resurssaid várás, ja dat strategii ja sáhttá leat ávkin maid suohkana dássái.
- Fylkkasuohkan áigu ráhkadit fylkkaosseplána Romssa viidodathálddašeami várás. Go fylkkasuohkan doaibmá ovttasrádiid suohkaniiguin ja guvllolaš oasálaččaiguin, de

plánaproseassa buktá áigái oktasaš guovlopolitihkalaš njuolggadusaid ja strategijaid viidodatgeavaheami várás.

- Suohkaniid vejolašvuhta ja máhttu plánemis ja birasáššiin ferte nannejuvvot vai sihkkarastojuvvo guhkesáigásaš viidodat- ja resursahálddašeapmi, ja nu maiddáii unniduvvojit áddjilis eaŋkiláššit ja dispensašuvdnaáššemeannudeamit.
- Suohkan plánemáhttu ferte buoriduvvot ja ovddiduvvot vai geahpeduvvojit mearragátti geavahusa ja suodjaleami alde riiddut.
- Kulturresssaid- ja luonddu resurssaid kártenbarggut fertejit joatkit ja digitála reaiddut ráhkaduvvot viidodatplánema ja geavaheami várás.

Riikkalaš dási oasáluš

- Addit suohkaniidda buoret rápmaveavttuid vai váldet badjelasaset ovttasvástádusa biologalaš šláddjiivuoda. Nannet dutkama, oahpahusa ja biologalaš šláddjiivuoda kártema, vai suohkanat buorebut sáhttet hálddašit biologalaš šláddjiivuoda.

6.2 Mariidna resurssat

Riikkalaš ulbmil mariidna resurssaid geavaheamis ja suodjaleamis lea gittalagaid mearra- ja vuotnaguovlluid hálddašemiin EO rápmadirektiivva mielde, mii leat čáziid ja ”Barents-ábi ollislaš hálddašanplána” várás. Riikkalaš hálddašanplánaid rápmaid siskkobealde lea deatalaš seailluhit guvllolaš dilálašvuodaid ja min mariidna resurssaid ealanávccalaš geavaheami.

Ulbmilsuorggit

- Dárbu lea láchit dilálašvuodaid vai mearradoalloealáhusas lea ealanávccalaš ovdáneapmi. Dat lokte buktagiid árvvu ja váikkuha posiitiivvalaččat ealáhusoasálaččaide ja báikkálaš servodahkii.
- Dilálašvuodaid leat dárbu lágidit nu ahte guolástus buoremus lági mielde sáhttá ovdánit ja geavahit bivdosiid mat unnimusat vahágahttet resurssaid.

Riikkalaš dási oasáluš

- Bidjat eambo deattu birasjurdaga dutkamii ja oahpahussii (DjO) mii čalmmusta mearradoalu, ja bidjat garraseabbo gáibádusaid riddoavádaga ealáhusaide.
- Stuorit guvllolaš váikkuheapmi riikkalaš hálddašanplánaide mat leat ábi ja mearragátti várás.

6.3 Boraspiret

Riikkalaš ulbmil lea sihkkarastit eallinnávccalaš bierdna-, albbas-, geatke- ja gumpenáliid, mat sturrodaga dáfus dattetge heivejit vaikko leat meahcceguohtumat geavahusas ja aktiiva eanandoallu. Deatalaš lea sihkkarastit eallinnávccalaš boraspirenáliid, muhto daid hálddašeapmi ferte leat nu ahte dattetge lea gánnáhahti eanandoallu ja boazodoallu. Go ovtta guovllus leat boraspiret ja dát ealáhusat, de čuožžilit riiddut mat šaddet hástalussan sihke stáhtii ja fylkkasuohkanii.

Ulbmilsuorggit

- Ovttasbargu ealáhusaiguin ja suohkaniiguin diehtujuohkimis ja doaibmabijuin mat galggašedje geahpedit boraspiriid guoridit šibihiid logu ja earáge sivaiddan man geažil sávzzat ja bohccot jápmet, ja ovddidit dáid doaibmabijuid.
- Boraspirenálit fertejit unniduvvot (geatki ja albbas).

Riikkalaš dási oasáluš

- Boraspiriid guvllolaš beaktilis hálddašeapmi.

6.4 Dálkkádat ja energiija

Riikkalaš ulbmila oassin, ahte unnidit nuoskkideami ja dálkkádatgássaid luoitimiid lundui, Romssa fylkkas fertejit leat guvllolaš áigumušat, strategiiat ja doaibmabijut. Čoavddus lea geahpedit fossiila energiija doalli ávdnasiid geavaheami ja baicce sirdit dain eret ođasmuvvan energiija doalli ávdnasiid geavaheapmái. Berrešit geahčadit makkár vejolašvuodát leat geavahišgoahtit ođđa johtilis fatnasiid, fylkkafierpmádatfearggaid ja gávpotbussiid mat atnet boaldámuššan luonddugássa ja/dahje biogássaid. Dakkár ođđa prošeavttaide ja ealáhusdoaimmaide berrejit leat movttiidahttin, mat geavahit ođasmahtti energiijaresurssaid.

Ulbmilsuorggit

- Guovllus ovddidit ovttasbarggu ealáhusdoaimmaid ja almmolaš ášahusaid gaskka, vai lea vejolaš ávkin atnit vejolašvuodaid eambo geavahit dakkár energiijaaddi ávdnasiid go bioboaldámušaid, biekkaid, liekkaspumppaid, biogássaid ja spilluimanni lieggasa.
- Ásahit luonddugássa dahje biogássa guvllolaš distribušuvdnasystema, ja leat mielde očcodeamen geavaheddjiid baicce geavahit luonddugássa ja biogássa boaldámuššan.
- Bargat dan badjeli ahte fylkkasuohkana viesuin sestojuvvo energiija, ja ahte leat earáiguin energiijaseasti ovttasbargu.
- Čuovvolit ja ođasmahttit ”Handlingsplan for klima & energi i Troms” nammasaš plána.

Riikkalaš dási oasáluš

- Buoridit ekonomalaš rápmaveavttuid vai leat vejolašvuodát geavahit guvllolaš ođasmuvvi energiijagaskaomiid servodat- ja ealáhusovddideamis.
- Regionaliseret váikkuhangaskaomiid dálkkádat- ja energiijasuorggis.

6.5 Doabbarat ja nuoskkideapmi

Vai sáhttit čadáhut ulbmila oazžut ealanávccalaš ovdáneami, de ferte doabbariid oppalaš mearri geahpeduvvot, birrasa ja dearvvašvuoda vahágahtti ávdnasiid luoitin lundui hehttejuvvot, ja ávnnasmáhčanmearri stuoriduvvot. Oastinšiehtadusaiguin ja máksobargguiguin almmolaš surggiin sáhtta buoridit olbmuid birasberoštumi priváhta suorggisge. Dannego álbmogis lea vuoigatvuohta oazžut diehttevassii birasáššiid, de šaddá dađistaga deataleabbon meannudit dohkálaš ja duodaštahtti vuogi mielde doabbariiguin. Dán suorggi berret nannet fágalaččat ja ekonomalaččat. Áivaniid buvttadeapmi eaktuda ahte eatnamis ja čázis eai leat birrasa ja dearvvašvuoda vahágahtti mirkkot, ja dan ferte leat vejolaš duodaštit. EO rápmadirektiiva čázi várás buktá ođđa gáibádusaid čázi ja birasmirkkuid ja sierradoabbariid giedahallamii.

Ulbmilsuorggit

- Bargat dan badjeli ahte doapparhivvodat geahpeduvvo, ahte dainna meannuduvvo dohkálaččat ja ahte ávdnasat máhčahuvvojit eambo.
- Doarjut suohkaniid vai dávistit EO gáibádusaide maid rápmadirektiiva bidjá čáhcai.

Riikkalaš dási oasáluš

- Ásahit Davvi-Norgii sierradoabbariid lohppii giedahalli rusttega.

7 Kultuvra

Eanebuš fylkkaplána bajimus ulbmilat gusket kultursuorgái. Deataleamos vuolggabáikkiin lea čuovvovaš áigumuš:

- Sihkkarastin dihte ássamis ja eallinvuogis guvllolaš šláddjiivuoda, de galgá min oktasaš kulturárbi, sihke norgalaš, sámi ja kvenalaš árbi biddjojuvvot vuodđun buot servodat-surggiid ovdáneapmái. Kulturpolitihkka ja álbmotdearvvašvuodabargu galgá buktit álbmogii buoret eallindási.

Romssas galgá leat mánggabealat dáidda- ja kulturbiras, ja buorit dilálašvuodat friddjadáhtolaš kultureallimii. Kulturpolitihkka galgá leat mielde buorideamen Romssa álbmoga eallindási dáiinna lágiin:

- vejolašvuohta aktiivva kulturilbmadeapmái
- buorit ja mánggašlájat kulturvásáhusat
- vejolašvuodat rumašlaččat virkos eallimii
- oktasaš kulturárbbi seailluheapmi
- vejolašvuodat hutkat ja ovddidit odđa áššiid
- buoret máhttu ja ipmárdus

Kulturpolitihkka galgá Romssas atnit vuodđun min oktasaš kulturárbbi mas sihke norgalaš, sámi ja kvenalaš oasit leat mielde ovttas doaimmain, mat leat bohtán áigái báikkálaš ja riikkalaš váikkuhusaid bokte, ja olggobeal máilmmi váikkuhusaid bokte. Fylkkas áset dál olbmot mat gullet badjel čuođi riikii, ja go mii eambo searaid vel bidjat Barents-guovllu ovttasbargui, de Romssa álbmogis lea erenoamáš buorre vejolašvuohta vásihit ja ovddidit sierralágan dáidda- ja kulturilbmagiid.

Kulturpolitihkka galgá vuodđduvvot kultuvrralaš šláddjivuoda árvvus atnimii daiguin vejolašvuodaiguin maid dat addá ahtanuššamii ja ovdáneapmái.

Kultursuorgi heive guvllolaš ovdáneapmái ja stivremii – dán suorggis mii sáhttit gávdnat guvllolaš čovdosiid bajimus riikkalaš kulturpolitihka rápmaid siskkobealde. Fylkkasuohkan ferte oazžut stuorit ekonomalaš ja politihkalaš doaimmanvejolašvuoda, ja oktasaš ruhta-deamiid, mii lea kultursuorggis, ferte stuorit oassi čuovvut guvllolaš vuoruhemiid. Davvi-Norggas eanaš kulturlágádusaid eaiggátvuohta leat guvllolaš/báikkálaš, ja lágádusaid politihkalaš stivren maid ferte biddjojuvvot guvllolaš politihkalaš dássái.

Kultuvrralaš infrastruktuvra lea deatalaš ássanfáktor. Guovddážiin mat leat dásis 1, 2 ja 3 maid galget leat fidnomáhtolaš kulturfálaldagat oktan guvllolaš doaimmaiguin ja stuoribuš kultur- ja valástallanrusttegat. Suohkaniidda ferte addojuvvot vejolašvuohta álbmogii ráhkadit viiddis ja šláddjes kultur- ja friddjaáigefálaldagaid. Dát suorgi lea viehka heivvolaš suohkaniidgaskasaš ja guvllolaš ovttasbargui. Báikegottiin fertejit leat buorit čoahkkananbáikkid kultuvrralaš ja sosiála deaivvademiid várás. Miehtá kultur- ja valástallansuorggi fertejit dilálašvuodat lágiduvvot friddjadáhtolaš olbmuid searvamii organisašuvnnaide.

Deatalaš čalmmustansuorggit:

Bargojuvvo dan badjelii ahte museat mat gullet kulturdepartemeantta ruhtadoarjjaortnegii galget leat ovta struktuvrras mas leat njeallje ovttaga: Davvi-Romssa musea, Gaska-Romssa musea, Lulli-Romssa musea ja Davveguovlumusea/Polarpárka Romssa gávpogis.

Álbmotdearvvašvuodabargu ferte vuoruhuvvot ja dasa fertejit juolluduvvot mealgat stuorát ruhtadeamit. Galgá ovddiduvvot ollislaš álbmotdearvvašvuodastrategiija mii lea vuodđuduvvon ovdáneapmái, árvoháhkamii ja odđahutki doaimmaide. Galgá leat guhkesáigge, systemáhtalaš ja ollislaš bargu, ja dan barggu galgá váldit vuhtii buot servodatplánemis, sihke báikkálaččat ja guvllolaččat. Ferte movttiidahttit ja eanet ovdánahttit suohkaniidgaskasaš/guvllolaš ovttasbargguid ja vuoruhemiid mat gusket valáštallanrusttegiidda ja rumašlaš doaimmaide, dás maiddá olgonastindoaimmat, ja dan barggus galgá oppamáilmmálaš hábmen čalmmustuvvot.

Galgá láchčit dili ovdánahttit kulturvuodđuduvvon ealáhusa ja kulturealáhusaid Romssas. Filbma ja filmii guoski doaimmat leat issorasat ovdáneame Davvi-Norggas. Fertet vuoruhit sihke mánáid ja nuoraid, gealbovdáneami buot dásiin ja fidnomáhtolaš filbmabirrasiid. Lea deatalaš ahte lea buorre infrastruktuorra sihke kultuvrraid ja ealáhusaid ektui, ja ferte láchčit dili viidáseappot ovdánahttit Romssa suohkana filbmabirrasa, nugo Filmhuset Tvibit ja Romssa riikkaidgaskasaš filmafestivála. FilmCampii ferte sihkkarastit dárbbášlaš doaimma ja ovdáneami.

Ferte sihkkarastit ruhtadeami čađahit Girjerádjosodastusa 2014 áigumušaid.

Lea deatalaš ovdánahttit fidnomáhtolaš dáiddabirrasa. Romssa fylkkasuohkan áigu bargat dan badjelii ahte Tromsø Symfoniorkester huksejuvvo ollislaš symfoniijaorkestarin golmmajahkásaš áigodagas.

Geavahit daid vejolašvuodaid ja hástalusaid maid vejolaš riikkaidgaskalaš Olympia gilvvut-ohcamuš mielddisbuvttášii.

Ulbmilasuorggit

Olbmot galget movttiidahttojuvvot ásahit buriid fágalaš ja kultuvrralaš fierpmádagaid vuodđun guvllolaš ovttasbarggu huksemii, máhtto buorideapmái ja dáláš resurssaid buoret geavaheapmái.

- Vai šládđjiivohta sihkkarastojuvvo ja bures ovddasteaddji oassi kulturmuittuin ja kulturbirrasiin seailu, de lea dárbu eambo deattu bidjat gaskkusteapmái ja máhtto-buorideapmái sihke suohkaniin ja álbmogis muđui.
- Fysalaš čoakkáldagat, fierpmádatbálvalusat ja máhttu mii lea girjerájuin, leat oktasaš resursa. Ásahuvvot fertejit nana guvllolaš oasit main leat buorit báikkálaš fálaldagat, mat leat hábmejuvvon dárbbuid mielde – maid gaskkas girjebussefálaldatge berre leat. Fylkka skuvlagirjerájut berrejit buoriduvvot máhttoloktema skuvlagirjerájuid gáibádusaid ektui.
- Ráhkaduvvot galget fierpmádatvuđot čovdosat kultuvrra ja kulturmáhtuid gaskkusteami várás. Museat ja girjerájut fertejit oažžut vejolašvuoda váldit atnui odđa gulahallanteknologiija.
- Dárbu lea ásahit arkiivva Romsii mii seailuha deatalaš dokumeanttaid ja čoakkáldagaid, erenoamážit daid mat leat priváhta ja báikegoddehistorjjálaččat, muđui vahágahttit dáid.
- Romssas vuodđoskuvllaid ja joatkkaskuvllaid buot ohppiide galgá sihkkarastojuvvot buorre kulturfálaldat mas vásihit, ráhkadit ja ohppet fidnomáhtolaš dáiddáriin ja kulturlágádusain ”kultuvrralaš skuvlálávka” doaimma olis.

- Deaddu galgá Romssas leat dearvvašvuoda ovddideaddji, dávdmaid áiddasteaddji ja buorideaddji doaibmabijuin dainna lágiin ahte searat biddjojuvvojit álbmotdearvvašvuoda bargguide ja erenoamážit rumašlaš hárhallamiidda.
- Fálaldagat galget viiddiduvvot mánáide ja nuoraide ja vuhtii váldit erenoamážit mánáid ja nuoraid iežaset virkui vuoda. Deatalaš lea ráhkadit kultuvrralaš deaivvadanbáikkiid main mánát ja nuorat sáhttet ovdánit dovdat ja gierdat guđet guimmiideaset ilbmadanvugiid.
- Friddjadáhtolaš organisašuvnnat, searvvit ja searvvážit galget oažžut buoret ruhtadili stuorit juolludemiid geažil. Mánáid- ja nuoraidbarggut galget vuoruhuvvot.
- Bargi dáiddáriid bargodilálašvuodas galget buoriduvvot Romssas.
- Fylkkasuohkan galgá leat mielde seailuheamen ja gaskkusteamen árbevirolaš musihka ja doarjut doaimmaid maid gullá odđáigásaš rytmalaš musihka.
- Kulturlágádusat fertet sihkkarastojuvvot joatkevaš ovdáneami Romssas.

Riikkalaš dási oasáluš

- Fylkkasuohkanii ferte addojuvvot stuorit ekonomalaš ja politihkalaš doaibmanviidodat dainna lágiin ahte kultursuorggi stáhtalaš doarjjaortnegat eambo biddjojuvvojit guvllolaš vuoruhemiid háldui.
- Ovdehuvvo ahte fidnomáhtolaš kulturlágádusat huksejuvvojit ain eambo.
- Stáhta ferte stuoridit iežas oasi maid bidjá sámi kultuvrii ja sámi guovddážiid huksemii.

7.1 Sámi beroštumit

Ovttasbargošiehtadusa dárkkisteapmi

Ovttasbargošiehtadus galgá dárkkistuvvot 2007:s, ja dat soaitá dagahit ahte áŋgiruššansuorggit ja vuoruheamit rivdet. Viidáseappot vuoruhat sámi giella- ja kulturguovddážiid leat deatalaš sáme giella ja kultuvrra seailuheapmái ja ovddideapmái. Hástalus ovddasgavlui lea oažžut guovddážiid maid sámi searvat fylkka sámi ealáhusdoaimmaid ovddideapmái. Mánáid guovddážiid leat huksendárbbut, dat guoská sihke Ája Sámi Guovddáži ja Várdobáiki sámi guovddáži. Čohkket sámi doaimmaid fylkkas ovttasbargu daid guovddážiid oktavuodas lea áige guovddážiid áigodagas.

Ovddasgavlui ferte čájehit stuorát fuomášumi Romssa sámi mátkeealáhusa ovddideapmái. Seamma guoská lotnolasealáhusaide ja dán oktavuodas lea deatalaš čuoovvilit ráđdehusa árvoháhkkanprográmma. Romsa orru dego bázahallamin eará sámi guovlluid ektui.

Sámi beliid regionáliseremis ja davveguovlluoovddideamis fertet ain áimmahuššat.

Šiehtadusbealit áigot lágidit dilálašvuodaid nu, ahte sámit sáhttet seailuhit ja ovddidit gielaset, kultuvrraset, servodateallimeaset ja ealáhusaideaset Romssa fylkkas. Šiehtadusbealit áigot dasto oktiivehit politihkalaš ovdáneami nu ahte sihke álgoálbmogis ja eará ássiin davvin lea ceavzilis, eallinnávccalaš ja ovddosgavlui geahčči servodat.

Šiehtadusas lea áigumuš bidjat searaid dáidda guovdilis surggiide:

➤ *Kultuvra ja giella*

- Doaibmabijuid čadaheapmi, maid sámi guovddážiid dáfus, Ája Sámi Guovddáš ja Várdobáiki, sávaldat ožžut áigái Moskavuona ja Sáčča giellaguovddážiid, sáme giella ja kultuvrra oahpaheapmi, ja maid sámi báikenamaid geavaheapmi. Ovttasbargu galgá maid fáttmastit museadoaimmaid ja girjerádjofálaldagaid. Šiehtadusbealit áigot

dahkat šiehtadusa mii eambo geatnegahtta kulturmuittuid hálddašemiid. Šiehtadusbealit áigot nannet sámi kultuvrra ja kulturipmárdusa gaskkusteami, ja áigot lágidit nu ahte leat ealli sámi searvvit Romssas. Searat galget maid biddjojuvvot Romsii dahkan dihte dan álgoálbmotgávpogin.

➤ *Guvllolaš ovdáneapmi*

Sámediggi áigo searvat guvllolaš ovddidanproseassaide ja šiehtadusbealit áigot dahkat geatnegahtti ovttasbargošiehtadusa man ulbmil lea ovddidit sámi servodagaid Romssas.

- Sámediggi ja Romssa fylkkasuohkan áigot erenoamážit čalmmustit Romssa suohkaniid vai ovddidit iežaset sámempolitihka.

➤ *Davveguovloovdáneapmi*

Norggas lea dárbu ovddidit davveguovlopolitihka mii buorebut doaibmá. Hástalus lea ovddidit davveguovlostrategiija rádjerstideaddji perspektiivvas, mas álgoálbmotberoštumit leat mielde. Sámediggi ja Romssa fylkkasuohkkan leat geatnegahttan iežaset atnit čalmmis goabbat guoimmiska beroštumiid áigequovdilis deaivvadanbáikkiin.

- Strategiija berre siskkildit riikkalaš ja rádjerstideaddji doaibmabijuid. Árktalaš ovttasbargu, Barents-ovttasbargu, Norgga bilaterála bargu eará árktalaš stáhtaid ektui, EO davveguovlluid dimenšuvdna ja árktalaš luŋká, Davvekalohttabargu ja dat bargu maid Northern Forum dahká, leat mielde.

Lassin dasa mii juo lea šiehtadusas mielde, lea dat hástalus ahte riikkalaš ealáhuspolitihkka bohtá vuostálagaid sámi árvvuiguin báikkálaš resurssaid geavaheamis, sámi suohkaniid ássamiid ja vuoddoealáhusaid bargosadjesajádaga dihte, namalassii dainna vuoduin mas ealáhusat galggašedje ovdánit ja seailuhit sámi kultuvrra ja identitehta.

- Sámediggi ja Romssa fylkkasuohkan fertejit bargat ovttasráđiid vai sáhttet váikkuhit riikkalaš rápmaveavttuide nu ahte lea vejolaš hukset eallinnávccalaš báikkálaš servodagaid Romssas.

7.2 Kvenat – riikka unnitlohkosaš álbmot

Kvenat leat riikka unnitlohkosaš álbmot mas lea guhkes historjá Romssas. Riikkalaš resurssat mat biddjojuvvot kvenalaš kultuvrra dokumentašuvdnii ja oidnosiibuktimii, eai leat doarvái buorit rápmaveavttut kvenalaš kultuvrra ovddideapmái Romssas. Fylkkasuohkan áigu leat mielde Halti álbmotmeaheci ja Ráissa kvenalaš kulturguovddáža ásaheamis. Dárbu lea joatkit kvena-/suomagiela nannema skuvlaásahas.

Ulbmilsuorggit

- Fylkkasuohkan ferte leat politihkalaš álššaiduhtti vai ásaheavvojit stáhtalaš váikkuhan-gaskaoamit mat dahket vejolažžan čadahit kvenalaš kultuvrabargguid guvllolaš ovttasbargguin. Fylkkasuohkan áigu leat mielde Ráissa kvenalaš kulturguovddáža ásaheamis.
- Ovttasráđiid kvenaiguin ja sin organisašuvnnaiguin fylkkasuohkan ferte gávdnat doaibmabijuid maiguin sáhttet nannet kvenalaš revitaliserema.
- Dárbu lea joatkit suomagiela nannema skuvlaásahas. Maiddái lea deatalaš seailuhit kvenalaš beliid museadoaimmain, ja maiddái dutkandoaimmain. Seammas lea deatalaš doarjut otnáš ealli kvenalaš kulturilbmagiid, ee. media, dáidaga, girjjálašvuodá ja musihka.

8 Almmolaš suorggi vuodđudeaddji eavttut

Fylkkaplána bidjá vuodđunis čuovvovaš bajimuš bálvalanulbmiliid:

- Bisuhit ja buoridit servodatbálvalusaid ja buriid eallineavttuid buot ássiide fylkkas ja juohke oasis.

Jos ulbmiliid galggaš leat vejolaš čadáhít, de fertejit searat biddjojuvvot mángga dássái. Álbmoga stuoribuš joavkkuide lea suohkan guovdileamos bálvalusaddi, ja dat mearkkaša ollu ahte suohkanat ožžot vejolašvuoda bures čadáhít iežaset doaibman- ja ovddidanbargguid. Fylkkasuohkanis leat deatalaš ovddádus- ja bálvalusdoaimmat maidda fertet jáhkkinis juolluduvvot ekonomalaš vuodu ja dárbblaš doaibmanfriddjavuoda. Maiddái stáhtalaš ovddasvástádussuorggit fertejit bisuhuvvot ássiid dárbbuid mielde oppalaččat ja dohkálaččat.

Jos bohtet nuppástusat dakkár váikkuhangaskaomiide go heivehuvvon bargoaddivdagii ja doaibmaguvlui, de dat lassin dasa maid váikkuhit ealáhusovdáneapmái (geahča kap 4), maiddái čuhcet vejolašvuodaide bisuhit servodatbálvalusaid/eallindási.

8.1 Suohkanat

Vaikko suohkansuorgi lea ožžon lassi dietnasiid daid golbma mañimuš jagiid, de leat Romssa suohkanat ožžon unnit doaibmanfriddjavuoda ja sin vealgenoadđi lea lassánan. Romssa suohkaniin lea viehka ollu heajut netto doaibmaboađus go dat mii lea riikka gaskamearri. Romssa suohkaniin njejai netto doaibmaboađus 2004:s 2005:i 1,8 proseanttas 1,6 prosentii, ja riikkas oppalaččat fas lassánii 1,8 proseanttas 3,9 prosentii.

Njukčamánu 2007 ledje 5 suohkana fylkka 25 suohkanis ROBEK-registaris, ja dat lea 7 suohkana unnit go guokte jagi áigi. ROBEK-suohkanat eai sáhte váldit loana dahje dahkat guhkitáigge láigošiehtadusaid almmá Fylkkamánni dohkkeheami haga. 23 suohkanis fylkkas lea stuorát vealgi olmmošlogu ektui go riikkas gaskamearálaččat lea.

Dušše 5²³ suohkanis 25 suohkaniin lassánii olmmošlohku 2006:s. Eará suohkaniin fas olmmošlohku njejai dahje bisui seamma dásis. Váldooassi suohkaniid dietnasis mearriduvvo olmmošlogus ja álbmoga jahkečoahkádusas. Go suohkaniin njiedjá olmmošlohku ollu, de ožžot suohkanat váttisvuodaid heivehit bálvalusbuvttandási dinestusnjiedjamii ja danne ožžot doaibmanvuolláibáhčaga. Mángga boaittoealsuohkanis leat unnán nuorra nissonolbmot ja ollu vuorraset olbmot, ja dat mearkkaša ahte fárrenminsttar ferte rievdat nu ahte šaddá boaittoealsuohkaniidda ovdamunnin jus daid ovdánemiid galgá rievdadit.

Dasa lassin leat resursagáibideaddji geavaheaddjit lassánan, sihke mánát mánáidgárddiin ja skuvllain ja nuorat vuollel 66 jagi ásašusain. Vaikko stáhtalaš ruhtadanortnegat mat gusket resursagáibideaddji geavaheddjiide leat lassánan, de galget suohkanat máksit stuorra iežasoasi ovdal go olahit stáhtalaš ruhtadeami. Unna suohkaniin gos olmmošlohku leat njiedjan šaddá dát stuorra ekonomalaš hástalussan. Dál go ruhtadeamit suohkansuorgái leat lassánan daid mañemus jagiid ja riikkalaš ja priváhta ekonomii ja lea hui nanus, de lea suohkaniin stuorra hástalus geahpedit doaibmandási nu ahte doaimmat leat heivehuvvon dienasdássái.

²³ Beardu, Romsa, Ivgu, Hárštá ja Málattuopmi

KOSTRA²⁴ lea váikkuhan dasa ahte dál gávdnojit čoavddalogut mat dahket vejolažžan buohtastahttit suohkaniid. Romssa suohkaniin leat almmatge stuorát dálkkádatlaš ja geográfalaš hástalusat doaimmahit suohkanlaš vuodđobálvalusaid go muđui riikkas gaskamearálaččat lea. Dat dagaha ahte dát suohkanat eai sáhte leat seamma beaktilat goluid ektui go “gaskamearálaš suohkan”, ja dat váikkuha dasa ahte Romssa suohkaniin mángga bálvalusa dáfus leat stuorát ovttatgolut ja golut juohke geavaheaddji ektui. KOSTRA čoavddalogut eai mital maidege bálvalusaid kvalitehta birra, muhto buoret mánáidgárdefálaldat, eanet vuodđoskuvlaoahppit geat ožžot sierraoahpahusa ja buoret buhcciidruoktofálaldat Romssas go riikkas gaskamearálaččat leat, geažuha ahte bálvalusfálaldagain lea buorre kvalitehta.

Suohkaniin leat lassánan váttisvuodát oččodit ja áimmahuššat fágabirrasiid dihto fágasurggiin, omd. teknalaš suorggis ja areálaplánemis. Dán hástálusa sáhtášii čoavdit go ásaha guvllolaš fágabirrasiid. Leat álggahuvvon prošeavttat mat galget lasihit suohkanlaš ovttasbarggu mángga suorggis, e.e. Hálti plánenkantuvrra ja suohkanlaš/fylkkasuohkanlaš gávppašanoavttasbargu ja lágideaddjiovddeapmi. Sáhtá leat áigejuovdil álggahit eanet diekkár álgagiid.

8.2 Fylkkasuohkan

Romssa fylkkasuohkan lea mánga jagi čađahan arvat goluid unnideaddji doaimmabijuid, mat leat dagahan dan ahte Romssas bálvalusfálaldagat leat unnon álbmogii. Maññilgo fylkkasuohkana rolla dearvvašvuoda suorggis unniduvvui, de guvllolaš ovddideaddji rolla lea boahtán eambo ovdan. Dat eaktuda ahte fylkkasuohkanii sihkkarastojuvvo ekonomalaš vuoddu mas lea vejolaš doaimmat árrjálaš ovddideaddjin, seammás go bálvalusdoaimmat bures čađahuvvojit.

Fylkkasuohkaniidda leat addojuvvon eanet váldi hálldašit guovlo- ja guovlopolitihkalaš váikkuhangaskaomiiguin. Dán oktavuodas iešguđetlágan váikkuhangaskaomiid juollundássi šaddá leat deatalaš maiddá fylkkasuohkana váldái doaimmat ovddideaddjin guvllolaš bargouibmevuodas, vrd. váldofáttá 2 - Ealáhusovddideapmi.

Ulbmilsuorggit (suohkanat ja fylkkasuohkanat)

Almmolaš bálvalusat ja siskkáldas struktuvra, sihke báikkiid ja kvalitehta dáfus, leat kritihkalaš bealit bargosadjedillái, ássamiidda ja eallindillái. Deatalaš lea gávdnat strategiijaid maiguin sáhttit sihkkarastit bálvalusfálaldagaid.

- Johtui ferte biddjojuvvot bargu mii ovddida ođđa ovttasbarganvugiid ja mii movttiidahtá suohkaniid eambo ovddidit iežaset suohkaniidgaskasaš / guvllolaš ovttasbarggu bálvalusbuvttadeamis, ja dás maid iešguđetlágan surggiid máhttoresurssaid geavaheamis.

Riikkalaš dási oasáluš suohkaniid ja fylkkasuohkaniid ektui

- Dinestussystema ferte nuppástuvvat vai olmmošlogu njiedjamat eai čuoze nu garrasit unniduvvon juolludemiid geažil, nugo odne. Suohkanat mat fertejit plánet dan vuodul ahte olmmošlohku unnu, deaividit garra hástalusaid bálvalusbuvttadeamis, ja seammás dainna ahte dinestusvuoddu hedjona. Maiddá dainge suohkaniin main olmmošlohku stuorru, nuppástuvvet gollodárbbut, mat fertejit buhttejuvvot.
- Davvi-Norgga juolludeapmi ferte juohke stáhtabušehtas heivehuvvot haddegoarjuma mielde.

²⁴ Kommune-Stat-RApportering

- Dárbu lea oččodit dakkár ovdáneami mas stáhtalaš ođastusat, doaimmapláanat, ulbmilruđat jna. eai čana menddo nannosit fylkkasuohkana ja suohkaniid vuoruhusaid, nu ahte báikkálaš demokrátalaš doaimmanfriddjavuohta dušše lea suoivva. Dasto fertejit juolluduvvon ruhtasumit stuorrut heivvolaččat go suohkansuorgái biddjojuvvojit ođđa doaimmat.
- Suohkansuorgái ferte addojuvvot eanet doaimmanfriddjavuohta dainna lágiin ahte stáhtalaš stivren láhkaásahusa unnimus čuoggáid mielde ja dieđihangáibádus duodaid geahpeduvvo.

8.3 Stáhtalaš bargosajit

Stáhtalaš doaimmat leat struktuvrralaččat nuppástuvvame ja nuppástuvvet várra ain eambo vel. Earret eará leat bargomárkanetáhtta ja oadjoetáhtta časkon oktii Norgga bargo- ja čálgoetáhttan (NAV). Čielga ulbmil leat álkidahttit ja eanet ulbmillažžan dahkat doaimmaid, vuolidit bargguhisvuoda ja olbmuid logu geat ožžot veahkkeruđa.

Dovddahuvvo ballu ahte oktii časkin sáhtta mielddisbuktit ahte sihke bálvalusat ja bargosajit guovddušuvvojit dađistaga go ođastus čadahuvvo. Ođastus máinnašuvvo leat Norgga stuoramus hálldašanodastus, muhto stuorra oassi dáhpáhuvvá almmá guvllolaš politihkalaš váikkuheami haga. Leat uhcán dieđut dan birra mo ođastus váikkuha bargosajiid lohku ja dasa mo NAV-bargosajit juhkkajuovvojit suohkaniidda.

Dainna áigumušain ahte njuovžilvuohta buorrána ulbmiliid ja goluid dáfus, lea ovddeš ráđdehus sirdán eanet stáhtalaš doaimmaid guovlluide. Vuodđojurdda lea buorre. Stáhtalaš doaimmaid geográfalaš juogadeapmi lea e.e. mielde nanneme guovlluid máhttobirrasiid ja guovlluid šaddanfámu. Dasto oidno vásáhusain mat lea leamaš Norggas ja olgoriikkas, ahte stáhtalaš bearráigeahču sirdimat eret oaivegávpogis addet bissovaš bargoveaga ja unnidit doaimmagoluid.

Lea álggahuvvon prošeakta man ulbmil lea ásaht/sirdit stáhtalaš bargosajiid fylkii, e.e daid bohtosiid geažil maid leat olahan daid mañimuš jagiid, vrd Bargobearráigeahču guovlokantuvrra ásaheami Finnsnesii.

Ulbmilsuorggit

- Suohkanat, guovloráđit ja fylkkasuohkan fertejit bargat ovttasráđiid strategiijaid välljemis dainna ulbmiliin ahte oazžut stáhtalaš bargosajiid sirdit Romssa fylkii. Ovttasbarggu vuoddu ferte leat objektiivva geahčadeapmi mas iešguđetge báikki ovdamunit váldojuvvojit ovdan ja dorjojuvvojit oskkáldasat oktasaš riikkaoasseperspektiivvas, vrd. kap 3.4.

Riikkalaš dási oasáluš

- Joatkit stáhtalaš bargosajiid sirdimiid barggu.
- Romssas bargosadjebáikkiin leat buorit vejolašvuodát váldit vára doaimmain mat gáibidit sierralágan máhtuid. Go stáhtalaš bargosajit boahhteáiggis ain sirdojuvvojit, de lea vuordámuš ahte dat ásaheavvojit maid dási Romssa fylkiige. Go stáhtalaš bargosajit boahhteáiggis sirdojuvvojit, de vurdojuvvo maid ahte bargosajit ásaheavvojit daidda Romssa suohkaniidda mat leat massán ollu almmolaš/stáhtalaš bargosajiid.
- Go stáhtalaš doaimma nuppástuvvá, de ferte vuhtii váldojuvvot ahte dan bálvalusat leat geavaheddjiid olámuttus.

- Go almmolaš ja beallealmmolaš fáladagat nuppástuvvet, de fertejit buot golut meroštallojuvvot rehketdoaluin, ee. eastadan dihte ahte dihto etáhta dahje doaimma nuppástus buktá olbmuid ja ealáhusdoaimmaide stuorit fievrrádusgoluid, mat dasto leat duššadan vejolaš njuovžžálmahttinovdamuniid. Bajimus eiseválddit fertejit geahččat bearrái ahte dakkár rehketdoalut almmuhuvvojit ja biddjojuvvot mearrádusvuodđun iešgudetlágan stáhtalaš doaimmaid nuppástuhttimii.

8.4 Spesialistadearvvašvuodabálvalus

Riikkalaš dearvvašvuodaplána 2007–2010 aiddostahttá deatalaš vuodđojurdagiid ahte olles álbmogis lea vuogiatvuohka ovttárvosaš dearvvašvuodabálvalusaide sorjjaskeahhtá agis, orrunsaš ja sohkabealis, ja ahte sosiála erohusaid galgá caggat.

Spesialistadearvvašvuodabálvalusa ja vuodđodearvvašvuodabálvalusa ferte oktiiheivehit vai sihkkarastá ollislaš dálkkodanfáladaga olles álbmogii.

Spesialistadearvvašvuodabálvalusas leat vásáhusat ja gealbu mat leat deatalaččat álbmotdearvvašvuodabarggus. Eaktuduvvo ahte spesialistadearvvašvuodabálvalus galgá leat mielde álbmotdearvvašvuodabarggus.

Riikkalaš dási oasáluš

- Davvi-Norgga universitehtabuohceviessu (UNN) ferte huksejuvvot ain eambo vai lea dievas universitehtaklinihkka ja olles riikkaosasi dearvvašvuodabálvalusa máhtovuodđu.
- Stáhta ferte joatkit buresdoaimmi ja lávdaduvvon spesialistadearvvašvuodabálvalusain Romssas. Psykiatriija ossodat UNN (Åsgård) ja psykiatriija poliklinihkat fertejit nannejuvvot fylkkas. Psykiatriija guovddážiid huksen davvi- ja gaskafylkkas ferte čadahuvvot Romssa psykalaš dearvvašvuodafuola huksenplána mielde. Buohcebiilabálvalus ja eará heahtemediidnalaš bálvalusat, mat leat spesialistadearvvašvuodabálvalusa guhkiduvvon giehta báikegottiin, ferte bisuhuvvot ja buoriduvvot.
- Doaimma ferte sihkkarastojuvvot Leangáviikka ja Ráissa riegádahttin- ja buohceviessuin, ja maiddá Háršttá riegádahttin- ja heahteviesus.
- Guovlomedisiidnalaš guovddáš ferte ásahuvvot Leangáviikkii ja Ráissii.
- ”Viken”-guovddáš psykiatriija ja siellodivššu várás davvin lea Modum Bad málle mielde, ja dat nanne riikkalaš searaid psykiatriijas.
- Romssa militearabuohceviessu galgá joatkit spesialistadearvvašvuoda deatalaš oassin, dát bálvalus berre viiddiduvvot ja nannejuvvot.
- Váldit báikkálaš buohceviessu atnui dego spesialistadearvvašvuodabálvalusa válmmašvuoda oassin.
- ”Nasjonalt Senter for Telemedisin” ferte oazžut vejolašvuodaid ovdánit, nu ahte telemediidnalaš bálvalusaiguin lea guovlluin álkit olahit dearvvašvuodabálvalusaide uhccit goluid vuogi mielde.
- Davvi Dearvvašvuoda plána- ja mearridanproseassat fertejit leat almmolaččat.

8.5 Suodjalusa mearkkašupmi guvllolaš ovdáneapmái Romssas

Suodjalus doarvá doaimmaiguin davveguovlluin doalaha ahte stádisvuohka lea ain guovddáš rápmáaktu servodat- ja ealáhusovdáneapmái davvin.

Suodjalusa ođđa struktuvrras galgá siskkit Romsa doaibmat soahteveaga deataleamos guovlun, ja Mearrasuodjalus galgá leat Háršttás ja Romssas. Áibmosuodjalus áigu ain leat Gaska-Romssas, go das lea riikkalaš maritiibma áibmobearráigeahččanguovddáš Ráisavuonas ja Bearddu girdihámmanis. Romsii lea huksejvvon siviila ja militeara infrastruktuva, vai Suodjalusas leat buorit rápmaeavttut. Suodjalus čalmmusta dál eambo dasa ahte galgá leat kapitálaintensiiva suodjalus. Danne Suodjalusa nuppástusat fertejit fátmastit buoret siviila-militeara ovttasbarggu. Dat váikkuha ollu Romsii. Suodjaluspolitihkas lea maid garra háliidus oažžut Davvi-Norgii ja Romsii min vearjolihtolaččaid hárjehallat.

Sd.prp. nr 42 gieđahalai Suodjalusa ođasmahttima áigodagas 2005–2008. 2008:s almmuhuvvo ođđa stuorradiggedieđáhus Suodjalusa doaimmaid birra. Dieđáhus bidjá eavttuid Suodjalussii ja maiddái suodjalusfylkii Romsii ja lea danne deatalaš fylkka viidáset strategiijaide.

Ulbmilsuorggit

- Dárbu lea bargat dan badjelii ahte Suodjalusas šaddet posiitiiva váikkuhusat guovlluide.
- Siviilamilitearalaš ovttasbargu Romssas ferte vuhtiiváldojuvvot guvllolaš perspektiivvas.
- Romsa galgá ain lágidity daid erenoamáš vejolašvuodaid mat leat fylkkas ovttašárjehallamiidda.
- Geavahit siviila-militeara ovttasbarggus Suodjalusa máhtuid ávkin ealáhusovddideapmái.

Riikkalaš dási oasáluš

- Suodjalus ferte ollásit ja álo leat davvin iežas soalddátjoavkkuiguin, vai Romsa ii leat dušše guhkálmás hárjehallanguovlu.
- Nannet lea dárbu Suodjalusa lahkaorruma buriid váikkuhusaid Romssas, ja seammás bidjat searaid daidda nuppástusaide maid soalddátlogu unnideapmi dagaha guovllus.
- Romssas Suodjalusa máhttu ferte nuppástusbargguin boahitit guvlui ávkin, vai Suodjalusa geahpedeamit eai čuoze nu lossadit báikkálaš máhttomassima geažil.
- Áigumuš lea siviila-militeara ovttasbargguin, mii lea buot suodjalussurggiin, buoridit Suodjalusa máhttu polara/áarktalaš dilálašvuodaid birra, vai norgalaš Suodjalusa ovdamunit nannejuvvojit.

8.6 Báikkálaš servodaga ovdáneapmi

Ealáhusovdáneami ja servodatoadjebasvuoda eavttut leat ahte miehtá mearragátti ja siseatnamiin ássat olbmot ja leat doaibmi servodagat. Riikka dásis geavahit unnaservodat-doahpaga daidda guovlluide ”*main leat guhkes gaskkat guvllolaš guovddážiidda, váttis ealáhus-struktuvra ja olmmošlohkonjiedjan*”. Dakkár guovlluin lea erenoamáš deatalaš sihkkarastit ahte bálvalusat leat olámuttus, geavahit báikkálaš vejolašvuodaid ja váldit vára dain árvvuin mat erenoamážit gullet dan servodahkii. Sohka-beal- ja ahkeoasseperspektiiva leat deatalačča.

Fylkka eanaš suohkaniin leat guovllut mat heivejit unnaservodat-doahpagii. Fylkaplána bajimuš ulbmiliin geavahuvvo unnaservodat-doaba dainnago dat soahpá dábálaš giellageavaheapmái Romssas, ja go dat ii ráddje rahčamušaid duššefal boaitto-beal báikkiide.

Báikkálaš servodat deaivida hástalusaid dakkár surggiin go ealáhusovddideapmi, máhttu, infrastruktuva ja bálvalusat. Báikkálaš servodahkii Soahppevaš strategiijat danne gávdnojit earáge sajiin fylkaplánas.

Dasto lea deatlaš čadahit dihtolágan doaimmaid vásáhusaid vuodul maid ee. dakkár progámmat/ulbmilbarggut leat addán go ”Divrrát – oahppi suohkan – pilotsuohkanánjiruššan”, ”báikkálaš mobiliseren”, ”Vuotnagátti lotnolas ealáhusat”, ”Máhttoservodat Ivvárstádit”, ja stuorit nuoraidprošeavttat Davvi-Romssas, Siskkit-Lulli-Romssas ja Gaska-Romssas, eanandolluigullelaš nuoraidprošeavttat, mánáid ja nuoraid doaibmaprogámma, almmolaš bálvaluskantuvrrat ja nissonolbmuid vástesaš ealáhus- ja fierpmádatdoaibmabijut.

Ferte láchit dili nu ahte nissonolbmot sáhttet vuolggahit ja geavahit gealbbuset ovddidit servodat- ja ealáhuseallima olles Romssas. Lea dárbbášlaš čalmmustahttit nissonolbmuid oassálastima báikkálaš ja guvllolaš ovdánahttinproseassain sihke almmolaš ja priváhta arenain danne go lea ain nu ahte oččodeapmi ja sohkaebálansa ii boađe automáhtalaččat. Ferte maid hábmet sierra ánjiruššamiid nissonolbmuide ja nuoraide doppe gos leat dárbbut dasa.

Dákkár doaibmabijut gáibidit oppalašvuoda jurddašanduogi ja searaid mángga suorgái. Dat suohkanat mat guhkit ággi leat bargan aktiivvalaččat báikkálaš servodaga ovddidanbargguin, gávdnet čovdosiid dihto čuolmmaide/bargobihtáide, lasi máhtu ja čadahandáiddu, ja dan mielde maidái njuovžilvuoda nuppástumiide ja ovddidemiide.

Árvalusat fylkkaplánii čájehit ahte mángga suohkana ekonomalaš dilli váttásmahtta álgagiid dahkama. Vai lea vejolaš veahkehit suohkaniid sin ovddidanruđa vátnivuodas eret, de lea fylkkasuohkan vuodđudan suohkanlaš ovddidanfoandda. Ornet lea mealgat nannejuvvon daid mañimuš jagiid. Mákso foanddaide dáhpáhuvvá ovttasráđiid suohkaniiguin.

Ulbmilsuorggit

- Doaibmabidjo- ja ovddidanprošeavttaid lihkestuvvamii lea guovdilis ášši ahte dain lea báikkálaš gullelašvuolta ja oasálaččaid ovttasbargu, gulahallan ja arenahuksen. Dárbu lea plánet prošeavtta bures ja čuovvolit dan.
- Máhtu ferte bisuhuvvot ja buoriduvvot ovddideaddji prošeakta- ja progámmabargguin. Dárbu lea hukset vásahus- ja máhttoarenaide mat juo leat, ja ođđa arenaide mat bohtet. Fylkkasuohkana fierpmádatjuksejeaddji ja álgaga dahkki rolla lea deatlaš.
- Mánát ja nuorat leat fylkka deataleamos resurssat eallinnávccalaš ja hutkás Romssa huksemii. Sin dárbbut fertejit danne bohtit oidnosii ja váldojuvvot vuhtii, ja sii fertejit beassat leat mielde almmolaš mearridanproseassaide, ja dain váldojuvvot vuhtii.
- Searat fertejit biddjojuvvot suohkanlaš ovddidanfondii.
- Ain lea dárbu addit doarjaga vuorjjes guovlluid dálloallogávppiide.

Riikkalaš dási oasáluš

- Sierra departemeanttat fertejit bargat ovttá guvlui vai posiitiiva ovdáneapmi lihkestuvvá unnaservodagain/báikkálaš servodagain.

Mieldečuovus 1: Vuodđoávdnasiid visogovva

Duogášnotáhtat – Romssa fylkkaplána 2004–2007:

01/02: Fylkkasuohkanlaš bálvalusat

02/02: Máhttu ja DjO

03/02: Prošeakta ”Kvinnebilder i Troms”

04/02: Ealáhusovddideapmi

05/02: Johtalus

06/02: Guovloráđđeárvalus ”Regional inndeling, regionale funksjoner og senterstrategi”

Eará vuodđoávdnasat

- Čoakkáldatdokumeanta, cealkámušat Romssa fylkkaplánii 2004–2007
- Čoahkkáldatdokumeanta, olggudas ja siskkáldas cealkámušat fylkkaplánadieđáhussii 2007
- Notáhta – Bargomárkan ja oahpahuš Romssas
- Notáhta – Demográfalaš ja ealáhuslaš ovddádussárgosat Romssas otnáš plánaguovlluid mielde
- Raporta: Næringsmessige utviklingstrekk Troms fylke. Norut Samfunnsforskning AS rapport nr. 01/2007
- Raporta: Tromskommunene – indikatorer for omstillingsutfordringer. Norut NIBR Finnmark rapport nr. 08/2006
- Romssa johtalusplána 2006–2009
- Ovddeš fylkkadiggemearrádušat ja plánadokumeanttat

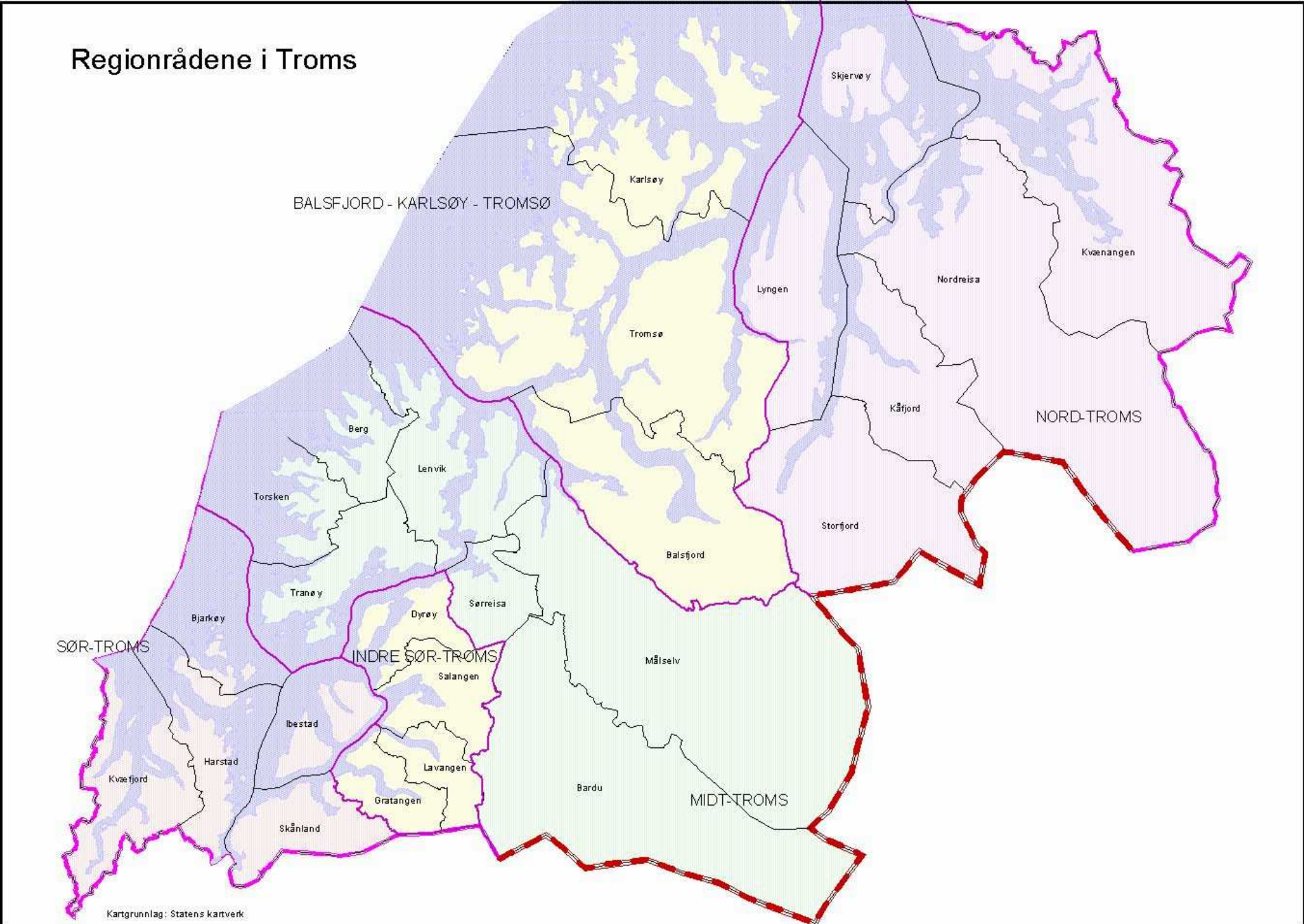
Fylkkadiggedieđáhusat

- Fylkkadiggedieđáhus 1:2005 regionaliserema birra ”Grep om egen utvikling”
- Fylkkadiggedieđáhus 2:2005 kultuvrra birra ”Det muliges kunst”
- Fylkkadiggedieđáhus 1:2006 oahpahuš birra ”Det kunnskapsrike nord”
- Fylkkadiggedieđáhus 2:2006 davviguovlopolitihka birra ”Felleskap og muligheter i nord!”

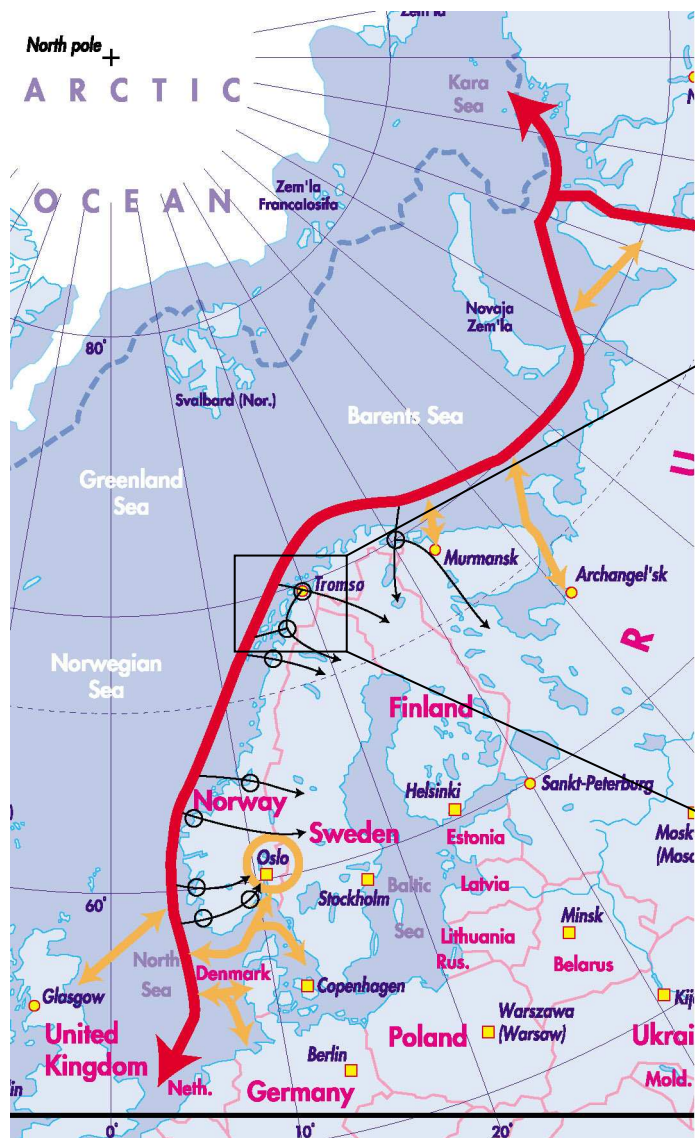
Olggobeal cealkámušat

- Notáhta – Eanandoalu perspektiivvat Romssas
- Notáhta – Romssa riddosuohkaniid ovdáneapmi buohtalagaid guolástusa ja mearradoalloealáhusa ovdánemiin
- Notáhta – Guolástusa ja guollebiebmanealáhusa resursadivadat?
- Notáhta – Romssa ja Finnmárkku guolástusindustriija – Strukturvanuppástus ja árvodahkan
- Notáhta – Odda mearraealáhusa máhttoháštalus – guvllolaš oktiiheivemat
- Notáhta – Romssa mátkkoštanealáhus – strategijat ja doaibmaplána

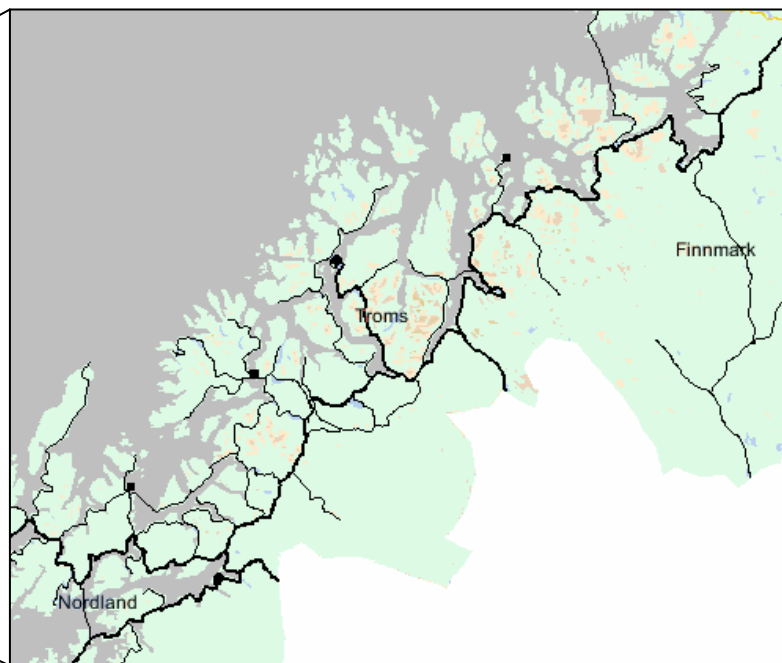
Mieldečuovus 2: Deatalaš fágabirrasat Romssa fylkkas

Mieldečuovus 3: Davi Maritiibma korriduvra ja guovllu deaivvadanbáikkít

Davi Maritiibma Korriduvra

— Váldobálggis

— Riikkabálggis

Guovllu deataleamos deaivvadanbáikkít ja nannánstruktuvra mii daid čatná oktii.

